

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародного права

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

**Матеріали науково-практичного круглого столу
4 квітня 2014 року**

Харків - 2014

УДК 341 (082)
ББК 67.910я43
П 78

Затверджено на засіданні кафедри міжнародного права
(протокол № 8 від 26.03.2014)

Друкується за рішенням Вченої Ради факультету міжнародних
економічних відносин та туристичного бізнесу Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна

Редакційна колегія:

Новікова Л. В., кандидат юридичних наук, доцент
Передерій О. С., кандидат юридичних наук, доцент
Тобота Ю. А., кандидат юридичних наук, доцент
Чичина О. А., ст. лаборант з в/о

Адреса редакційної колегії:

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
Кафедра міжнародного права,
61022, Харків, пл. Свободи, 6, к. 264,
тел. (057) 705-10-59, e-mail: inter_law@karazin.ua

П 78 **Проблеми ефективності міжнародного права.** Матеріали
науково-практичного круглого столу 4 квітня 2014 року. – Х. :
ФОП Бровін О. В., 2014. – 117 с.

УДК 341 (082)
ББК 67.910я43

©ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014

ЗМІСТ

Гавриленко О. А.

Міждержавні договори античних полісів північного Причорномор'я – найдавніші пам'ятки міжнародного права на теренах України 6

Горобцов М. Р.

Міжнародно-правові аспекти забезпечення миру та безпеки 11

Григоренко Є. І., Передерій О. С.

Міжнародна складова засад конституційного ладу як фактор підвищення ефективності реалізації норм міжнародного права на теренах України 15

Дягілев О. В.

Правове регулювання лобізму в Європейському союзі 21

Забара І. М.

Міжнародний інформаційний правопорядок: сучасні теоретичні аспекти 25

Коломієць Ю. М., Козир О. В.

Декларація прав людини і верховенства права в інформаційному суспільстві 2005 року та права людини у кіберпросторі 30

Кравченко А. Г.

Міжнародно-правове регулювання забезпечення прав споживачів 35

Кудас І. Б.

Сучасна роль міжнародної банківської системи 40

Купалов М. М.

Міжнародно-правові засади протидії поширенню соціально небезпечних хвороб 45

Лавриненко О. О.

Міжнародно-правові аспекти профілактичної діяльності у сфері охорони здоров'я 50

Лемешко Ю. Н.

Реализация международно-правовых стандартов прав человека в национальном законодательстве и на практике 54

Луппа В. А.

Первісне порівняння нормативного визначення туристичних послуг за законодавством України та Росії..... 59

Новикова Л. В.

Целевая группа по осуществлению контртеррористических мероприятий Организации Объединенных Наций как инструмент международно-правового регулирования противодействия терроризму..... 63

Осовська О. І.

Програми Європейського союзу стосовно підвищення рівня безпеки польотів у цивільній авіації в Україні..... 69

Паровишник О. В.

Забезпечення прав інвалідів: міжнародно-правові засади..... 74

Стаценко А. В.

До питання кримінальної відповідальності юридичних осіб в сучасній Україні..... 78

Степанова О. Г.

Поліція як інституція реалізації правоохоронної функції держави в країнах Європейського союзу..... 84

Стоянова О. Є.

Щодо взаємозгодженості принципів національного та міжнародного права..... 87

Тобота Ю. А.

Категорія «справедливий судовий розгляд» у рішеннях європейського суду з прав людини: поняття та критерії..... 91

Тоцький Б. А.

Пропорційні обмеження реклама продуктів харчування, що можуть шкодити здоров'ю: зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні... 95

Faiier Olena

To the issue of the insurer's right to subrogation under the professional liability insurance..... 101

José Gustavo Prieto Muñoz

The elusive pursuit of hierarchy on international law: doctrinal responses to the global law..... 104

Червяцова Аліна Олегівна

Політичні символи у різних конституційних системах (на прикладі США та ФРН)..... 108

Шульга А. М.

Права і свободи людини та громадянина у контексті поведінкових елементів правового статусу особи..... 112

МІЖДЕРЖАВНІ ДОГОВОРИ АНТИЧНИХ ПОЛІСІВ ПІВНІЧНОГО
ПРИЧОРНОМОР'Я – НАЙДАВНІШІ ПАМ'ЯТКИ МІЖНАРОДНОГО
ПРАВА НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Гавриленко Олександр Анатолійович
професор кафедри міжнародного права
Харківського національного університету В. Н. Каразіна,
доктор юридичних наук, доцент
e-mail: olesg@mail.ru

Ключові слова: міжнародний договір, пам'ятка права, ісополітія, суд, військове співробітництво, держава.

Правові пам'ятки – це зафіксовані у письмовій формі джерела права, що давно втратили свою силу, припинили дію. Вони лише зберігають пам'ять про право минулих часів, і тому становлять інтерес в основному лише з точки зору історико-правової науки. Змогу споглядати та піддати науковому аналізу аутентичні тексти деяких міжнародно-правових актів, де знайшли відображення суттєві риси міжнародного права другої половини I тис. до н.е. – початку нашої ери нині дають змогу епіграфічні написи, віднайдені під час розкопок міст-держав.

Загальновідомо, що практика фіксації найважливіших міжнародно-правових актів на камені з метою закріпити дію їхніх норм на тривалий час була надзвичайно поширеною в античну добу. Роз'яснюючи це, сатрап Мелеагр писав жителям Іліону: «Ви добре вчините... записавши на стелу надані вам пільги та поставивши до храму, щоб залишалися для вас незмінними й надалі ці пожалування» [1, с. 201]. Карбування на камені важливих джерел права було також своєрідною формою правового інформування населення античних держав.

З-поміж пам'яток міжнародного права кінця I тис. до н.е. одне з визначних місць посідають договори, що уклалися між окремими державами. За кількістю сторін стародавні міжнародні договори, зазвичай, були двосторонніми. Причини цього полягають в особливостях міжнародних відносин того часу і державних потреб, які найкраще могли бути забезпечені на двосторонньому рівні. Дослідники мають можливість ознайомитись з подібними документами, що походять з північнопонтійського регіону [2, с. 147-148]. Так, у працях видатного російського історика та мовознавця академіка С.О. Жебелєва [3, с. 427-435] достатньо ґрунтовно опрацьовано проблему політичних умов підписання мілето-ольвійського договору, прийнятого невдовзі після 331 р. до н.е., року облоги Ольвії полководцем Олександра Македонського Зопіріоном. Копія документу, вибита на кам'яній брилі, була віднайдена археологами при розкопках міста Мілета у 1903 р. Існуюча традиція робити копії договору мовами сторін свідчила про важливість, яку надавали у той час міжнародним договорам, зобов'язанням, закріпленим у них. Як правило, дві копії у лапідарному вигляді зберігалися в державах – сторонах договору, виставлені на агорі, а інші – віддавалися на депозит до найвпливовіших храмів.

Ймовірно, що віднайдена мілето-ольвійська угода підтверджувала та розширювала положення іншого договору, який було підписано раніше. Відповідно до його статей мілетяни та ольвіополіти на території обох полісів порівнювалися у громадянських правах: «...Мілетяни користуються ателіями на тих же засадах, як вони користувалися раніше... Точно так же й ольвіополіти повинні у Мілеті користуватися таким же чином тими правами, які мілетяни мають у місті Ольвії». Громадяни полісів згідно з договором навіть мали можливість обіймати посади у державній адміністрації. «...Якщо ж мілетянин бажає обіймати (в Ольвії) державні посади, йому належить звернутися до ради; коли він буде

zareєстрований, він може обіймати ці посади і (тоді) повинен, як і інші (ольвійські) громадяни сплачувати податі та інш.» Права громадян обох полісів мали захищатися у судовому порядку незалежно від місця розгляду справи [3, с. 427-428; 4, с. 100-101]. Очевидно, за терміном дії це був безстроковий договір. Такими в античний час були переважно всі широкомасштабні договори. Укладаючись, як правило, на невизначений термін (рідше в самому договорі зазначалось, що відносини сторін в ньому закріплені «навіки»), подібні міжнародні угоди діяли досить довго, оскільки жодна зі сторін не наважувалася порушити їх. В стародавній Греції таким міжнародним договорам, що зберігались у Дельфійському та Олімпійському храмах, щорічно приносились клятви, присяги, поновлюючі договір [5, с. 64].

Питання про ініціатора підписання угоди досі залишається відкритим. С.О. Жебельов припускає, що за загальним духом його редакції та на підставі аналізу перебігу політичних подій 30-х років IV ст. до н.е. можна дійти висновку про первинність ініціативи з боку Мілету. Зважаючи на факт укладення з ініціативи останнього подібних угод з іншими своїми колоніями – Кізіком, Сардами, Філаделами – з таким висновком можна беззастережно погодитися, тим більше, що за змістом мілето-ольвійський договір майже аналогічний іншим. Так, в угоді з Кізіком зазначається: «... Обидва міста мають бути дружніми на вічні часи, згідно з батьківськими настановами (*κατά τά πατρία*), кізікенцю бути в Мілеті мілетянином, мілетянину в Кізиці – кізікенцем, як [вони й раніше були]». Отже, за поширеною у той час традицією мілето-ольвійський договір, як і інші подібні, являв собою договір про ісополітію (*ἰσopolιτεία*) і виступав як важливе джерело міжнародного права першої половини IV ст. до н.е.

До нашого часу зберігся й текст військово-політичного договору між державами. Ще на початку XX ст. відомим археологом, дослідником Херсонесу В.В. Латишевим вперше було віднайдено та опубліковано цінну

пам'ятку міжнародного права – договір про дружбу та взаємну допомогу між Херсонесом та понтійським царем Фарнаком I [6, № 402]. Документ датований 179 р. до н.е. Досягнута угода була спрямована проти скіфів: Фарнак, який прагнув виставити себе захисником «еллінських» міст від оточуючого «варварського» населення, зобов'язувався надати Херсонесу військову допомогу в разі нападу на місто або підвладну йому територію [7, с. 31-32]. У договорі сторони покладали на себе взаємні зобов'язання «не підіймати зброї» одна проти одної, в міру сил зберігати основи суспільного ладу та «не чинити... нічого такого, що могло б зашкодити народу...» обох країн [8, с. 47-48]. Угода свідчить про повноправний статус херсонеського полісу на міжнародній арені, висвітлює деякі особливості його входження до європейського і взагалі міжнародного співтовариства, дозволяє краще зрозуміти значення міст-держав Північного Причорномор'я у світовій історії.

Договір був закріплений клятвою царя Фарнака. За часів античності практика принесення клятви була не лише обов'язковим, а й найбільш розвиненим та сталим елементом тексту договору, у тому числі письмового. Часто клятва була дуже суворою і супроводжувалась жертвоприношенням. Як зазначає Р. Вестбрук, «клятвою насправді досягалася та ж мета, що й письмовою формою договорів у сучасному міжнародному праві: це була процедурна формальність, яка підкреслювала серйозність і тривалість його положень» [9, р. 38].

Отже, дослідження міжнародних договорів Ольвії та Херсонесу надає можливість виявити таку особливість стародавніх міжнародно-правових відносин, як їхній розвиток у межах певного регіону. Варто зауважити також, що ці стосунки мали переважно двосторонній, партикулярний та утилітарний характер. Адже задоволення своїх економічних та політичних потреб держави могли найбільш ефективно забезпечити саме у двосторонньому обміні. Аналіз правових пам'яток

виразно показує, що вже за часів античності у чорноморському регіоні чітко виявилася тенденція до становлення основ міжнародного права. Саме на цьому підґрунті у подальшому, протягом багатьох століть поступово формується окрема галузь права.

Література:

1. Блаватская Т.В. Рескрипты царя Аспурга / Т.В. Блаватская // Советская археология. – 1965. – № 2. – С. 197-209.
2. Гавриленко О. А. Основні риси міжнародного права та міжнародно-правові відносини держав північнопонтійського регіону античного часу / О. А. Гавриленко // Право і безпека. – 2006. – № 1. – С. 147-151.
3. Жебелев С.А. Милет и Ольвия / С.А. Жебелев // Известия АН СССР. Отд. гуманитарн. наук. – 1929. – № 6. – С. 427-435.
4. Русяева А.С. Ольвия Понтийская : Город счастья и печали / А.С. Русяева, М.В. Русяева. – К. : Издательский дом «Стилос», 2004. – 228 с.
5. Мишулин А.В. Идеи права в междуэллинских отношениях / А.В. Мишулин // Вестник древней истории. – 1946. – № 2. – С. 51-65.
6. Latyshev V. Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini graecae et latinae. Vol. 1. Ed. 2 / V. Latyshev. – Petropoli, 1916. – 594 p.
7. Колобова К.М. Фарнак Понтийский / К.М. Колобова // Вестник древней истории. – 1949. – № 3. – С. 27-35.
8. Соломоник Э.И. Каменная летопись Херсонеса. Греческие лапидарные надписи античного времени / Э.И. Соломоник. – Симферополь : Таврия, 1990. – 112 с.
9. Westbrook R. International Law in the Amarna age / R. Westbrook // Amarna Diplomacy. The Beginnings of International Relations / R. Westbrook ; ed. by R. Cohen and R. Westbrook. – Baltimore; London : The Johns Hopkins University Press, 2000. – P. 28-41.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ

Горобцов Микола Романович
студент кафедри міжнародного
права, факультету МЕВ та ТБ,
Харківського національного
університету ім. В.Н. Каразіна
Stark0124@gmail.com

Ключові слова: міжнародна безпека, забезпечення миру, міжнародна відповідальність, держава.

З моменту, як людство відчуло на собі усі жахливі наслідки війни, світ дійсно почав змінюватися. І для недопущення повторення таких подій були створені низка організацій, як універсального так і регіонального характеру (ООН, ОБСЄ, СНД, НАТО). Значні переміни відбилися і на міжнародному праві, адже коло питань, які воно регулює, розширилося і по цей день продовжує розширюватися. ООН є прикладом міжнародної організації, Статутякої чітко прописує основну ціль – забезпечення миру та безпеки. Варто розуміти, що «безпека» – широке поняття і включає в себе міжнародну екологічну, економічну, ядерну та воєнну безпеку. Адже у сучасному міжнародному праві міжнародна безпека – це сукупність заходів з охорони і захисту теперішньої цивілізації від будь-якої загрози, звідки б вона не походила [4, с. 253]. Ця сукупність має спеціальні власні засоби міжнародно-правового регулювання, наприклад, у екологічній безпеці це такі організації, як ВООЗ, ВМО, МАГАТЕ та інші. Також у цій сфері розроблено низка міжнародних документів (Віденська конвенція ООН про охорону озонного шару 1985 р., Протокол Кіото та ін.). Зупинимося на міжнародній воєнній безпеці.

На сьогоднішній день існує декілька основних міжнародно-правових засобів забезпечення миру та безпеки [2, с. 266]:

- Нормативні – сюди входять міжнародні норми, що базуються на міжнародних принципах, а зокрема – принцип незастосування сили та погроз силою, принцип мирного вирішення суперечок, принцип роззброєння. Кожен з них є основою діяльності, спрямованої на забезпечення миру та безпеки.

- Організаційні – це зокрема системи міжнародної безпеки, такі як універсальна (ООН, НАТО) та регіональна (ЛАД, ОАЄ, ОАД, ОБСЄ, СНД та ін.).

- Матеріальні – роззброєння і обмеження озброєння. З цього приводу підписана низка міжнародних актів, прийнято резолюцій, зокрема по обмеженню та забороні створення та розповсюдження зброї масового знищення.

Але у випадку, коли дані засоби виявляються недієвими і виникає загроза миру та безпеці, в силу вступає інститут міжнародної відповідальності, що реалізується на основі норм міжнародного права, пов'язаний з певними негативними наслідками для порушника та спрямований на зміцнення міжнародного правопорядку. Існує два види міжнародної відповідальності [1, с. 334]:

- Нематеріальна, яка виступає в формах: репресалії, реторсії, сатисфакції та санкції;

- Матеріальна, яка застосовується в формах: репарації, реституції, субституції, компенсації.

Доповіді італійського професора Р. Аго 1969-1980р.р. вагомо вплинули на розвиток цього інституту. Варто також відзначити «Визначення агресії» затверджене резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1974 [1, с. 327]. Цей документ дав змогу визначити та розширити, як підставу виникнення відповідальності, поняття агресії. Наприклад, згідно з ст. 3 «Визначення агресії», агресією вважають і порушення умов договору про перебування іноземних військ на території певної держави

[6]. А це в свою чергу є підставою міжнародної відповідальності, бо Статут ООН допускає три випадки правомірного застосування збройних сил в міжнародних відносинах [3, с. 331]:

- У рамках індивідуальної чи колективної самооборони (ст. 51 Статуту ООН);
- У межах колективних заходів примусового характеру (ст. 41-42 Статуту ООН) у разі встановлення Радою Безпеки факту загрози миру, порушення миру або акту агресії (ст. 39 Статуту ООН);
- У рамках заходів проти ворожих держав (Другої Світової Війни), котрі не є членами ООН (ст. 107 та ст. 53 Статуту ООН) – цей випадок застарілий, бо немає вже тих держав-ворогів не членів ООН.

Зважаючи на сучасні проблеми та тенденції світового правопорядку, які полягають у все такому ж розповсюдженні засобів масового знищення, все тієї же гонки озброєнь, можемо зробити висновок, що міжнародно-правові засоби забезпечення миру є неієвими. А з кінця ХХ ст. – поч. ХХІ ст. регіональні та локальні конфлікти почали переростати у глобальні через їх надмірну кількість [5, с. 217]. Також відбулася інтернаціоналізація тероризму, поширилась тенденція втручання розвинутих держав у внутрішні справи інших держав, глобалізація злочинності, підвищення світової міграції. Беручи до уваги глобалізацію світової економіки та тенденції до розвитку монополярної структури світу при економічному та силовому домінуванні, підсумуємо, що важелі регулювання міжнародних відносин потребують часткового або повного перегляду та модернізації.

Вважаю, що сьогодні необхідно проводити більш глибоке та ретельне дослідження питання міжнародно-правових засобів забезпечення миру та безпеки й інститут міжнародної відповідальності, згідно з сучасними тенденціями розвитку міжнародних відносин, для мирного співіснування всіх держав у міжнародному суспільстві з дотриманням усіх прав людини та співпраці на користь усього людства.

Література:

1. Міжнародне право: підручник / Л.Д. Тимченко, В.П. Кононенко. – К.: Знання, 2012. – 631с.
2. Міжнародне право: навч. посібник / За ред.. М.В. Буроменського. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 336с.
3. Міжнародне публічне право: підручник /В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Микієвич та ін.; за ред.. В.М. Репецького – 2-ге видання., стер. – К.: Знання, 2012. – 437с.
4. Черкес М.Ю. Міжнародне право: Підручник. – К.: Правова Єдність, 2009. – 392с.
5. Умнова И.А. Право мира: курс лекцій / И.А. Умнова. – М.: Эксмо, 2010. – 448с. – (Российское юридическое образование).
6. «Визначення Агресії» Генеральна Асамблея ООН від 14.12.1974р.

МІЖНАРОДНА СКЛАДОВА ЗАСАД КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ ЯК
ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ
МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Григоренко Є. І.

доцент кафедри міжнародного права
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
кандидатюридичних наук, доцент
grygorenko@newmail.ru

Передерій О. С.

доцент кафедри міжнародного права
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
кандидатюридичних наук, доцент
rex2400@ukr.net

Ключові слова: законодавство, нормотворчий процес, міжнародне співтовариство, Конституція України, конституційний правопорядок.

Україна є суверенною та незалежною державою, здатною проводити свою власну політику як усередині держави, так і на міжнародній арені. У зв'язку з цим, Конституція України не може не висвітлювати питання, пов'язані з дією міжнародного права, забезпечуючи тим самим більш ефективну їх реалізацію.

Розвиток законодавства України повинен відбуватися на підставі загальновизнаних норм та принципів міжнародного права, які мають бути враховані при реалізації вагомих, законодавчо покладених на державу зобов'язань і головним чином у галузі прав людини. Необхідність надійного механізму взаємозв'язку та взаємопроникнення міжнародного права та його загальновизнаних принципів і норм у національну правову систему обумовлюється покликанням часу та об'єктивним розвитком світової спільноти, невід'ємним елементом якої є й наша держава.

Україна виступає в нормотворчому процесі у двох іпостасях: з одного боку, вона створює своє внутрішнє законодавство шляхом прийняття законів та інших нормативно-правових актів відповідними компетентними органами, а з іншого – бере участь у створенні норм міжнародного права шляхом узгодження своєї волі з іншими державами, асоційованими в міжнародне співтовариство. При цьому створені таким чином норми міжнародного права безпосередньо впливають як на законотворчий процес держави, так і на правозастосовну практику відповідних суб'єктів.

Уперше Україна визначилась із питаннями міжнародного права в Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року, де було зазначено, що Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки в політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах.

Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру й міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах.

Українська РСР визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права (ст. X).

У той же час, ефективна та результативна взаємодія норм міжнародного права та національного законодавства України досягається передусім завдяки фундаментальним положенням, закріпленими в Конституції України. Під час розробки пропонувались різні норми задля

розв'язання цього питання. Так, зокрема, ст. 8 проекту Конституції України від 10 червня 1992 року було передбачено, що Україна визнає пріоритет загальнолюдських цінностей, виявляє повагу до загальновизнаних принципів міжнародного права. Належним чином ратифіковані або схвалені й офіційно опубліковані міжнародні договори України становлять частину її законодавства і є обов'язковими для виконання державними органами, юридичними і фізичними особами.

У свою чергу, ст. 9 іншого проекту Конституції України від 23 листопада 1995 року було встановлено, що загальновизнані принципи й норми міжнародного права, а також міжнародні договори України є складовою частиною її правової системи. Якщо міжнародний договір України встановлює інші правила, ніж передбачені національним законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору. Міжнародні договори України не повинні суперечити Конституції України.

На сьогоднішній день саме в засадах конституційного ладу України встановлений чіткий механізм взаємодії міжнародного права та конституційного правопорядку. Так, ст. 9 встановлює, що чинні міжнародні договори (йдеться тільки про публічно-правові договори), згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладання міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Таким чином, ця норма встановлює, що міжнародне право є невід'ємною частиною вітчизняного законодавства, і Конституція має перевагу над нормами міжнародного права. Це важливе положення спрямоване на розвиток ч. 2 ст. 8 Основного Закону України, де вказується, що Конституція України має найвищу юридичну силу. Тим самим Українська держава, сприймаючи міжнародне право як частину

власного законодавства, встановлює перевагу на власних теренах Основного Закону України, який враховує при цьому дію принципу верховенства права.

Разом із тим, норми міжнародного права мають пріоритет над законами України. Цей пріоритет прописаний у Законі України «Про міжнародні договори України». Зокрема, у ч. 2 ст. 17 цього Закону встановлено: «Якщо міжнародним договором України, укладання якого відбулось у формі закону, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору України».

Отже, можна зазначити, що ст. 9 разом зі ст. 8 Конституції України встановлюють ієрархію джерел права України. Конституція України має найвищу юридичну силу як стосовно законів та інших нормативно-правових актів, так і щодо міжнародних договорів. Останні мають перевагу над законами України та іншими нормативно-правовими актами.

Це йде в руслі норм міжнародного права. Зокрема, ст. 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року проголошує правило, відповідно до якого учасник не може посилається на положення свого внутрішнього права як виправдання для невиконання ним договору. Це положення означає, що держава не може виправдовувати невиконання своїх міжнародних зобов'язань шляхом посилання на норми внутрішнього права, тобто національне законодавство не може мати пріоритет над міжнародним. У ст. 46 цієї Конвенції також було сказано, що міжнародний договір є недійсним, якщо він укладений з явним порушенням норм внутрішнього права особливо важливого значення, тобто з порушенням норм демократичного основного закону держави.

Міжнародно-правові аспекти засад конституційного ладу не обмежуються регулятивним впливом ст. 9 Основного Закону України. На це спрямовано більшість положень засад.

Зокрема, ст. ст. 1 та 2 Конституції дають міжнародно-правову характеристику Українській державі та зазначають, що вона є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною і правовою державою, суверенітет якої поширюється на всю її територію, а ст. 4 Основного Закону встановлює, що в Україні існує єдине громадянство тощо. Але серед засад особливо важливе значення має ст. 18 Конституції України, де встановлено, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права.

Слід мати на увазі й те, що положення засад не відбивають моністичну теорію співвідношення міжнародного та національного права, відповідно до якої названі компоненти є єдиною й неподільною системою. При цьому міжнародне право та національна правова система на підставі конституційних норм, що становлять засади конституційного ладу, мають чітку систему взаємодії.

Застосування норм міжнародного права на теренах України тільки починається. У діяльності правоохоронних органів, суду, інших державних органів перевага все одно віддається нормам внутрішнього права, а міжнародні норми якщо й застосовуються, то лише для підтвердження правильності застосування норм внутрішньодержавного права. Проте конституційні норми повинні сприяти інтенсифікації практики застосування норм міжнародного права, у тому числі й при вирішенні питань у межах конституційного правопорядку.

Таким чином, засади конституційного ладу мають важливе значення у всіх сферах державного та суспільного життя, насамперед у міжнародно-правовому аспекті. При цьому засади запобігають надконституційному розумінню та підходу до міжнародного права, створюючи відповідні

передумови для нового сприйняття міжнародного права в конституційному правопорядку з огляду на нову практику взаємозалежності й взаємозв'язку держав у сучасному світі. Тим самим забезпечується новий погляд на міжнародне права та більш ефективно застосування його норм.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЛОБІЗМУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Дягілєв О.В.

кандидат юридичних наук

Ключові слова: лобізм, петиційне право, Європейська комісія, правове решулювання, правотворча діяльність.

Сучасний етап державного та суспільно-політичного буття країн Європи характеризується посиленням процесів взаємодії владних інституцій Європейського Союзу та великої кількості груп впливу, що презентують різноманітні громадські, економічні, мовнокультурні та інші інтереси, адже євроінтеграційні процеси змушують лобістів виходити з національного на загальноєвропейський рівень.

Правовими засадами лобізму в Європейському Союзі вважаються статті 21, 194 та 195 Договору про заснування Європейського Співтовариства, що гарантують громадянам Євросоюзу право направляти петиції до Європарламенту, при якому діє спеціально уповноважена особа – парламентський посередник. Останній згідно з Лісабонською угодою уповноважений здійснювати розгляд заяв та скарг громадян ЄС, аналізувати звернення громадян ЄС, про що він звітує перед Європарламентом. Прикладом вдалого використання петиційного права у лобістській діяльності є дії декількох екологічних організацій, які подали до Європейського парламенту петицію, підписану 2,5 млн. громадян Європейського Союзу.

Зміцнення євроінтеграційних процесів сприяло посиленню лобістської діяльності транснаціональних корпорацій та національних комерційних структур країн ЄС на загальноєвропейському рівні, що обумовило ініціювання питання про необхідність прийняття спеціальних норм з регулювання лобізму. Отже, у 1989 р. вказану проблему було винесено на розгляд Європарламенту представником Данії, за

результатами чого розробкою кодексу поведінки лобістів та їх відкритої реєстрації зайнявся депутат від Бельгії М. Гале. У доповіді останнього були закріплені основні понятійні питання лобістського процесу, порядок реєстрації, звітності та зроблено пропозицію створення саморегулюючої моделі відстоювання організованих інтересів шляхом стимулювання саморегуляції лобістських організацій. Результатом подальшої роботи депутатів Європарламенту із врегулювання вказаного питання було прийняття у 1997 р. зазначеним органом кодексу поведінки лобістів, розробленого групою консалтингових фірм. Проте, на думку фахівців, норми вказаного нормативного документу мають надто загальний характер, що ускладнює контроль за їх виконанням. Так, у кодексі міститься припис про обов'язок лобістів не вчиняти дії з отримання інформації нечесним шляхом, втім, поняття «нечесним шляхом» не визначено. Крім того, при ухваленні кодексу пропозиція про щомісячну звітність лобістів була відхилена. Єдиною санкцією за порушення лобістами правил поведінки є вилучення перепустки на доступ до Європейського парламенту.

Разом з кодексом поведінки лобістів Європейський парламент також прийняв у 1996 р. деякі зміни до Регламенту, які стосувались питань лобіювання та фінансових інтересів депутатів Європарламенту. Зокрема, вказані зміни передбачали створення реєстру лобістів та формування контрольно-наглядового органу – Коледжу квесторів. Функцією новоствореного органу стало впровадження правил лобіювання та видача перепусток особам, які бажають отримати право доступу до Європарламенту з метою надання інформації депутатам. Регламент Європейського парламенту визначає лобістів як приватні, публічні або недержавні органи, що можуть надавати інформацію та експертні висновки у різних економічних, соціальних, екологічних та наукових сферах. У регламенті не визначені об'єкти лобістської діяльності,

інформація про лобістів не є публічною, адже оприлюднюються лише імена лобістів без їх спеціалізації та зазначення їх інтересів.

Окрім реєстру лобістів при Європарламенті в ЄС створено також реєстр лобістів при Європейській комісії. Процес створення останнього «лобістського» списку розпочався у 2005 р. після виступу члена Європейської комісії від Естонії С. Калласа. Будучи відповідальним за адміністративні питання, аудит та боротьбу зі службовими зловживаннями, С. Каллас різко засудив непрозорий характер діяльності європейських лобістів. Для поліпшення ситуації, що склалася, була розроблена Європейська ініціатива з прозорості, яка передбачала низку заходів з інформування громадськості щодо повного спектру груп інтересів, які здійснюють лобіювання в Європейській комісії; започаткувала обговорення правил етики, що мають застосовуватись до членів Європейської комісії, Європейського парламенту, Ради ЄС; забезпечувала інформування щодо кінцевих бенефіціаріїв фондів ЄС.

У подальшому Європейська комісія вирішила з 2008 р. відкрити добровільний реєстр осіб, що представляють інтереси третіх сторін. Цей реєстр включає інформацію про ресурси лобістів, їх клієнтів, джерела фінансування. При реєстрації професійні консультанти та юридичні фірми зобов'язані розкривати прибутки та видатки, що пов'язані зі здійсненням лобістської діяльності. Зважаючи на той факт, що регламентація лобістської діяльності в Європейській комісії має більш детальний та повний характер, європейські депутати розпочали ініціативу щодо уніфікації обох реєстрів. Так, коментуючи питання створення в органах влади ЄС єдиного реєстру лобістів, вже згадуваний нами єврокомісар С. Каллас зазначив, що Європейський парламент запропонував створити «спільну робочу групу для якомога оперативнішого створення реєстру останнього типу».

Підсумовуючу розгляд практики правового регулювання

лобістської діяльності у владних інституціях Європейського Союзу зауважимо, що нормотворцями Європейського парламенту та Європейської комісії прийнято низку актів різного рівня з питань регулювання лобістської діяльності, при цьому вказана нормотворча діяльність у владних інституціях ЄС постійно перебуває в динаміці з метою врахування нових вимог часу.

МІЖНАРОДНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРАВОПОРЯДОК: СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Забара Ігор Миколайович

доцент кафедри міжнародного права, кандидат юридичних наук, доцент
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
e-mail: izbr@ukr.net

Ключові слова: міжнародний інформаційний правопорядок, міжнародний правопорядок, міжнародний порядок, інформація.

Серед широкого комплексу важливих теоретичних питань, що вивчаються наукою міжнародного права, особливе місце займає тематика, пов'язана із міжнародним правопорядком.

Поряд із загальнотеоретичними питаннями щодо місця і ролі міжнародного правопорядку [1], [2], [3], [4], в науці міжнародного права вивчаються питання міжнародного правопорядку в космосі, правопорядку у Світовому океані, міжнародного інституційного правопорядку [5, с. 547], міжнародного економічного правопорядку [6]. Не є виключенням і проблематика, пов'язана із вивченням міжнародного інформаційного правопорядку.

Характеризуючи його основні положення, будемо виходити з наступного. Міжнародний інформаційний правопорядок є невід'ємною складовою частиною міжнародного правопорядку. Вважаємо за доцільне виходити з того, що міжнародний правопорядок – це стан фактичної впорядкованості міжнародних відносин, який відображає реальне, практичне здійснення вимог міжнародної законності та міжнародного права [4], [5, с. 540]. Міжнародний правопорядок, у свою чергу, є частиною міжнародного порядку, який представляє собою стан динамічної відповідності міжнародних відносин, їх організації якісним властивостям

міжнародних систем управління (міжнародного права, міжнародної моралі, політики, релігії, етики, ввічливості тощо) [5, с. 540-541].

Базуючись на такому науковому підході, маємо можливість охарактеризувати основні положення міжнародного інформаційного правопорядку (з позицій його становлення, принципів і сучасних правовідносин).

1. Становлення і розвиток міжнародного інформаційного правопорядку здійснювалось протягом трьох етапів. Особливістю цього процесу було те, що на кожному з етапів формування в основу була покладена нова концепція розвитку міжнародних інформаційних відносин, що впливала на формування базових основ, норм міжнародних угод, рішень міжнародних організацій.

Так, на першому етапі становлення сучасного міжнародного інформаційного правопорядку (1945 – 1970 рр.) домінуючою виступала концепція «необмеженої свободи інформації» (або «вільного потоку інформації»). Саме вона вплинула на формування положень про *свободу шукати, отримувати та поширювати інформацію*, які отримали відображення в низці універсальних і регіональних міжнародно-правових актів.

Другий етап розвитку (1970 – 1990 рр.) пов'язано з концепцією Нового міжнародного інформаційного (і комунікаційного) правопорядку. Запропонована державами Руху неприєднання, вона піддавалась критиці з ідеологічних причин. Разом з тим, саме ця концепція:

- сприяла становленню правового регулювання використання в міжнародних відносинах не тільки масової, але й інших видів інформації (наукової, науково-технічної, економічної);

- вплинула на розвиток міжнародно-правового регулювання окремих видів інформаційної діяльності держав, зокрема поширення і збору

інформації, а також міжнародно-правовому регулюванню технічних аспектів передачі інформації (розподілу частот та геостаціонарної орбіти);

- заклала базові основи формуванню і закріпленню в міжнародному праві права на комунікацію.

Третій етап формування сучасного міжнародного інформаційного правопорядку (1990 р – до теперішнього часу) пов'язано з концепцією глобального інформаційного суспільства. Його поява була обумовлена намаганням світового співтовариства врегулювати технологічні і соціальні результати широкомасштабної комп'ютеризації і інформатизації усіх сфер економічної діяльності та суспільного життя.

Стрімкий розвиток і впровадження інформаційно-комунікаційних технологій сприяли розвитку концепції глобального інформаційного суспільства, що мало наслідком зміни в міжнародно-правовому регулюванні інформаційних відносин.

На цьому етапі формування сучасного міжнародного інформаційного правопорядку значним чином впливає низка факторів, серед яких:

- врахування низки наукових концепцій формування глобального інформаційного суспільства;

- врахування позицій зацікавлених держав при визначенні перспективних напрямків формування глобального інформаційного суспільства та напрямків їх міжнародно-правового регулювання;

- комплексність в підході до формування глобального інформаційного суспільства, що включає усі істотні аспекти: організаційні, технічні, економічні, політичні, соціальні та правові;

- участь міжнародних організацій в розробці і реалізації міжнародно-правових основ глобального інформаційного суспільства

- визначення перспективних напрямків діяльності в питанні використання інформаційно-комунікаційних технологій в цілях розвитку.

2. В основі сучасного інформаційного правопорядку закладено низку принципів. Враховуючи рівень нормативного узагальнення окремих принципів і особливостями їх регулятивного впливу на міжнародні інформаційні відносини, систему принципів міжнародно-правового регулювання міжнародних інформаційних відносин можна визначити наступним чином:

- основні принципи міжнародного права

- галузеві принципи міжнародного інформаційного права (принцип свободи шукати інформацію, принцип свободи отримувати інформацію, принцип свободи поширювати інформацію, принцип свободи комунікації).

- допоміжні принципи міжнародно-правового регулювання міжнародних інформаційних відносин.

3. Міжнародне право регулює не усю сукупність міжнародних інформаційних відносин, а лише найбільш важливі групи суспільних відносин, які мають суттєве значення для суб'єктів міжнародного права. До них варто віднести міжнародні відносини, пов'язані із збором, пошуком, наданням, обміном, виробництвом, поширенням, перетворенням, споживанням і зберіганням інформації. При цьому необхідно зазначити, що не усі відносини, що склались в інформаційній сфері, можуть бути врегульовані міжнародним правом (з причин або недоцільності правового регулювання, або неможливості контролю за нормативними приписами в силу специфіки об'єкта регулювання).

Література:

1. Василенко В.А. Стратегія міжнародно-правового забезпечення міжнародного порядку / В.А. Василенко // Вестник Киевского университета: Международные отношения и международное право. – 1984, - №18. – С. 3 - 14.

2. Евинтов В.И. Международное сообщество и правопорядок (анализ современных концепций) / В.И. Евинтов. – К.: Наукова думка, 1990. – 128 с.

3. Тюрина Н.Е. Международный правовой порядок (современные проекты совершенствования и преобразования) / Н.Е. Тюрина. – Казань, Издательство казанского университета, 1991. – 96 с.

4. Мовчан А.П. Международный правовой порядок /А.П. Мовчан. - М.: РАН, 1996 – 102 с.

5. Міжнародне право. Основи теорії: підручник / за ред. В.Г. Буткевича. - К.: Либідь, 2002. – с. 608.

6. Кучер Б.И. Международный экономический правовой порядок (Вопросы правового регулирования международных экономических отношений) / Б.И. Кучер. - К.: Выща школа. Головное издательство, 1988. – 228 с.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В
ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 2005 РОКУ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ
У КІБЕРПРОСТОРИ

Коломієць Юрій Миколайович
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
Харківського національного університету
внутрішніх справ

Козир Олександр Володимирович
ст. викладач кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук
Харківського національного університету
внутрішніх справ

e-mail: kozyrlav@gmail.com

Ключові слова: права людини, кіберпростір, інформаційне суспільство, захист прав людини, міжнародно-правовий акт.

Інформаційне суспільство, віртуальна реальність, кіберпростір – сьогодні ці об'єктивно існуючі категорії є сферою функціонування держави та фізичної особи. Реалізація правових норм у кіберпросторі має низку особливостей, що вимагає активізації досліджень у сфері забезпечення прав людини у кіберпросторі.

Першою спробою визначення правових меж прав людини у кіберпросторі на міжнародному рівні стала «Декларація прав людини і верховенства права в інформаційному суспільстві» (Declaration on Human Rights and the Rule of Law in the Information Society), прийнята у 2005 році Радою Європи [1]. Декларація була розроблена Комітетом експертів Ради Європи з інформаційного суспільства (CAHNSI).

Виходячи зі змісту декларації серед основних прав особи, що можуть реалізовуватися і мають бути гарантовані державою в кіберпросторі, є:

- 1) право на свободу слова, інформацію та спілкування;
- 2) право на повагу до приватного життя і таємниці листування;
- 3) право на освіту і загальний доступ до інформаційних технологій;
- 4) заборона рабства та примусової праці;
- 5) право власності;
- 6) право на вільні вибори;
- 7) свобода зібрань.

Інформаційні технології відкривають для усіх безпрецедентні можливості щодо вираження, використання та передачі інформації. Першими правами людини, які згадуються у Декларації, є право на свободу слова, право на інформацію та право на спілкування. Зазначені права розглядаються нерозривно, що викликано їх спільною природою. Водночас, ці права вимагають якісно нового рівня щодо їх захисту, а тому Декларація встановлює, що свобода слова, інформації та спілкування повинні однаково захищатися як у віртуальному, так і не у віртуальному просторі.

Декларація зобов'язує держави-члени Ради Європи забезпечувати застосування національного законодавства проти нелегальної інформації, наприклад, що стосується расизму, расової дискримінації та дитячої порнографії, адже саме поширення інформаційних технологій сприяє поглибленню проблеми існування цих злочинів.

Одним з найбільш вразливих прав людини у кіберпросторі є право особи на недоторканність приватного життя, або право на прайвесі та тісно пов'язане з ним право на таємницю листування. Широке використання персональних даних у кіберпросторі включає електронну обробку, збір, запис, організацію зберігання, адаптацію або зміну інформації про особу та її діяльність у мережі Інтернет. Сучасні технологічні досягнення

представляють серйозну загрозу для права людини на приватне життя і листування. Тому Декларація закріплює, що будь-яке застосування інформаційних технологій має поважати право на приватне життя і таємницю листування. А будь-які обмеження цих прав повинні здійснюватися відповідно до вимог, що встановлюються для обмеження цих прав поза кіберпростором, зокрема у ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) 1950 року [2].

Важливий вплив інформаційні технології здійснили щодо права на освіту. Нові форми доступу до інформації стимулюють поширення дистанційної освіти, яка має великий потенціал для розвитку демократичного суспільства через навчання та підвищення рівня знань людей в усьому світі. У Декларації акцентовано увагу на підвищенні рівня комп'ютерної грамотності як фундаментальної передумови для доступу до кіберпростору.

Використання інформаційних технологій розширило можливості для торгівлі людьми і породило нову, віртуальну форму цієї діяльності. Декларація закріплює, що коли торгівля людьми чи їх експлуатація здійснюється у кіберпросторі, то вона повинна кваліфікуватися так само, як злочин, що був скоєний у нецифровому середовищі.

Виникають у кіберпросторі й питання стосовно захисту власності, у першу чергу інтелектуальної власності. Інформаційні технології створюють безпрецедентні умови для безперешкодного доступу й використання матеріалів, захищених правом інтелектуальної власності. Водночас вони можуть сприяти порушенню прав на інтелектуальну власність і перешкоджати переслідуванню правопорушників. Це викликано незначною вартістю розповсюдження контенту, масштабами правопорушень, складністю відстеження транскордонних правопорушень і децентралізованого характеру обміну інформацією. Декларація

встановлює, що право інтелектуальної власності у цифровому середовищі повинно бути захищено згідно з положеннями міжнародних угод у галузі інтелектуальної власності. У той же час, необхідно зберігати доступ до інформації, що є суспільним надбанням, припиняти спроби обмеження вільного доступу до неї або її використання.

Декларація окремо згадує право на вибори. Інформаційні технології при належному використанні, здатні зміцнити представницьку демократію, полегшуючи проведення виборів і референдумів, участь у яких доступна усім, підвищуючи якість суспільних дискусій і забезпечуючи активну участь громадян і громадянського суспільства у виробленні політичних рішень на національному, регіональному та місцевому рівнях. Електронне голосування має відповідати принципам демократичних виборів і референдумів, при проведенні яких не використовуються електронні засоби.

Інформаційні технології вносять додатковий аспект у реалізацію права на свободу зборів і об'єднань, розширюючи та збагачуючи способи реалізації цих прав у кіберпросторі. Це є надзвичайно важливим для зміцнення громадянського суспільства, участі громадян у суспільному житті на роботі й у політичній сфері, а також для безпосередньої демократії в цілому.

Наведене дозволяє впевнено стверджувати, що Декларація прав людини і верховенства права в інформаційному суспільстві 2005 року, розглядає ряд прав людини, що реалізуються як у кіберпросторі, так і у звичайних умовах. У даному міжнародно-правовому акті проаналізовано окремі особливості реалізації цих прав у кіберпросторі, й акцентовано увагу на тому, що їх захист у віртуальній сфері не повинен відрізнятися від захисту, який отримують ці ж права під час їх реалізації у звичайному порядку.

Література:

1. Declaration of the Committee of Ministers on human rights and the rule of law in the Information Society, 13 May 2005, CM(2005)56 final [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifap.ru/ofdocs/eu/dhrrlis.pdf>

2. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms Rome, 4.XI.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/005.htm>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

Кравченко Андрій Григорович
прокуратура Харківської області, заступник прокурора Комінтернівського
району м. Харкова, кандидат юридичних наук
Andrey2728@pochta.ru

Ключові слова: права людини і громадянина, споживач, міжнародно-правове регулювання, соціальна політика.

На сучасному етапі розвитку суспільства перед світовою спільнотою постає чимало проблем глобального характеру, однією з яких, безумовно, є проблема належного захисту прав споживачів. У світовій практиці вироблено цілий комплекс основоположних прав споживачів, і їх захист – це одне з провідних завдань кожної цивілізованої держави, бо незалежно від політичної й економічної ситуації в країні люди купують товари і користуються різними послугами [1, с. 458]. Захист споживачів, з одного боку, є складовою частиною політичної системи держав, з іншого – важливим напрямом об'єднання зусиль міжнародної спільноти, який здійснюється з метою захисту інтересів споживачів, посилення їх ролі та правових позицій у системі ринкових відносин [2, с. 55]. Не можна не сказати й про те, що в наш час проблема споживання пов'язується з концепцією якості життя, яка включає в себе багато додаткових аспектів задоволення людських потреб, в тому числі й охорону навколишнього середовища, забезпечення фізичного та морального здоров'я суспільства, гуманізацію умов праці, рішення інших соціальних питань [3, с. 25]. Очевидно, що ці аспекти органічно вписуються в проблеми забезпечення прав споживачів, тісно пов'язані з вирішенням конкретних питань подальшого вдосконалення правового регулювання в цій сфері. Особливої актуальності питанням

захисту прав споживачів надають і ті важливі обставини, що за останні десятиріччя загострились проблеми, пов'язані з демографічною ситуацією в світі, пошуком ресурсів, що забезпечують необхідну кількість продуктів харчування, погіршенням стану навколишнього природного середовища, що безумовно впливає на якість сільськогосподарської продукції, і, відповідно, є серйозним чинником ризику для підтримання здоров'я людей, забезпечення безпеки їх здоров'я та життя. Поряд з цим слід враховувати і характерну для країн з економікою, що розвивається, досить стійку тенденцію нехтування вимогами якості заради отримання прибутків. Саме тому світова спільнота все більше акцентує увагу на вдосконаленні відносин, що виникають в сфері споживання, зокрема і шляхом регулювання відповідних питань на рівні міжнародно-правових актів.

У цьому зв'язку варто відмітити положення статті 25 Загальної Декларації прав людини, відповідно до якої кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний огляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї [4, с. 14]. У Міжнародному Пакті про економічні, соціальні і культурні права містяться важливі положення про те, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного здоров'я та на достатній життєвий рівень [5, с. 21]. В усіх країнах захист прав споживачів будується на відповідній нормативно-правовій базі, яка постійно удосконалюється з урахуванням змін соціально-економічної ситуації. Свій внесок у цю справу зробила Хартія захисту споживачів, прийнята 25-ю сесією Консультативної Асамблеї Євросоюзу в 1973 р., а також Керівні принципи ООН на захист інтересів споживачів, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 9 квітня 1985 р. [6, с. 6–15]. Важливість цього документа важко переоцінити. Ці принципи були доповнені 1999 року і закріпили низку важливих положень. Зокрема, це стосується формулювання загальних принципів, відповідно до

яких урядам слід розробляти та продовжувати активну політику захисту інтересів споживачів. Ці принципи спрямовані на задоволення наступних законних потреб: захист споживачів від факторів ризику, які впливають на їх здоров'я та безпеку; сприяння дотриманню економічних інтересів споживачів і захист цих інтересів; доступ споживачів до відповідної інформації, яка необхідна для обґрунтованого вибору у відповідності з індивідуальними запитами і потребами; просвіта споживачів, у тому числі й з питань екологічних, соціальних та економічних наслідків їх споживчих переваг; наявність ефективних процедур задоволення претензій споживачів; свобода створювати споживчі та інші відповідні групи або організації, можливість для таких організацій висловлювати свою точку зору в процесі прийняття рішень, які зачіпають їх інтереси; сприяння впровадженню прийнятних моделей вжитку. Поряд з загальними принципами сформульовані і керівні принципи, які повинні застосовуватися як до вітчизняних, так і до імпортованих товарів та послуг. До таких принципів, зокрема віднесені: фізична безпека, сприяння економічним інтересам споживачів та захист цих інтересів; норми безпеки та якості споживчих товарів і послуг; система розподілу основних споживчих товарів і послуг; заходи, які дозволяють задовольняти претензії споживачів; програма просвіти, інформування та заходи, які торкаються конкретних сфер. Відносно останнього підкреслимо, що в документі конкретизуються такі важливі сфери, як продовольство, водопостачання, лікарські препарати. Зокрема, акцентується увага на тому, що при розробці національної політики та планів у галузі продовольства урядам слід враховувати необхідність забезпечення для споживачів продовольчої безпеки, а також продовжувати та укріплювати національну політику та плани поліпшення постачання питною водою та підвищення її якості, враховувати діяльність і рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо лікарських препаратів. Також необхідно враховувати таку інформацію, яка торкається здоров'я і навколишнього середовища і яку

уряди можуть просити виробників надавати та включати в маркування товарів [6, с. 6–15].

Слід зазначити, що активна нормотворча діяльність щодо регламентації та захисту прав споживачів здійснюється в рамках Європейського Союзу. Перш за все слід зауважити, що питання забезпечення прав споживачів певною мірою були відображені у договорі, який встановлював Європейське Співтовариство (так званий Римський договір). Зокрема, відповідно до статті 3 Договору досягнення цілей діяльності Співтовариства поряд з іншими напрямками діяльності пов'язуються із посиленням захисту споживача. Особливо слід виділити розділ XIV, який прямо присвячений захисту споживача. Так, ст. 153 встановлено, що для забезпечення високого рівня захисту інтересів споживачів Співтовариство сприяє захисту здоров'я, безпеки і економічних інтересів споживачів, а також розширенню їх прав на інформацію, освіту і можливість самоорганізації з метою захисту своїх інтересів. Необхідність захисту споживачів береться до уваги при визначенні і здійсненні інших напрямків політики і діяльності Співтовариства [7].

Рух за забезпечення прав споживачів, який почав формуватися ще на початку XX століття і стрімко розповсюджуватися у світі, поступово став отримувати законодавче підґрунтя і підтримку з боку держави у більшості країн світу. Неабияку роль в цьому відіграли і прийняті світовою спільнотою міжнародно-правові документи, які по суті стали фундаментом законодавчого регулювання прав споживачів в більшості країн світу. В свою чергу, наявність відповідного законодавства і системи державних органів, які прямо чи опосередковано опікуються питаннями охорони та захисту прав споживачів, стало суттєвою ознакою державної політики не тільки в економічно розвинутих державах, а й в державах, які прагнуть наблизитись до них як на рівні економічного, так і соціального розвитку.

Література:

1. Черняк О. Ю. Класифікація прав споживача за законодавством України та Європейського Союзу / О. Ю. Черняк // Форум права. – 2008. – № 2. – С. 458–464 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08_coytes.pdf.
2. Язвінська О. М. Система захисту прав споживачів в економічно високорозвинених країнах / О. М. Язвінська // Юридична України. – 2004. – № 2. – С. 55–62.
3. Руженцев Н. В. Защита интересов и прав потребителей за рубежом / Н. В. Руженцев. – М. : Изд. стандартов, 1989 – 80 с.
4. Загальна Декларація прав людини : зб. док. // Права людини (основні міжнародно-правові документи) / [упоряд. Ю. К. Качуренко]. – К. : Наук. думка, 1989. – 248 с.
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права // Права людини (основні міжнародно-правові документи) : зб. док. / [упоряд. Ю. К. Качуренко]. – К. : Наук. думка, 1989. – 248 с.
6. Руководящие принципы для защиты интересов потребителей (Резолюция XXXIX сессии Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций № 248 от 9 апр. 1985 г.) // О защите прав потребителей. : практич. пособие о применении действующего законодательства Украины : в 2 т. Т. 2 / Палиюк В. П., Терлецкий А. А., Дашевский В. В., Ластовина В. Я. ; под общ. ред. Палиюка В. П. – Николаев : МП Возможности Киммерии, 1996. – 355 с.
7. Договір про заснування Європейської Спільноти від 25.03.1957 // [Електронний ресурс] http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_017/conv - Заголовок з екрану.

СУЧАСНА РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Кудас Ірина Борисівна

кандидат юридичних наук, доцент

кафедри міжнародного права

Національного університету «Юридична
академія України імені Ярослава Мудрого»

Об'єктивним результатом глобалізації світових соціальних та економічних процесів стала взаємодія національних ринків, рух капіталів, товарів, послуг.

Найбільш розповсюдженими фінансовими послугами є послуги, які надаються міжнародними банками. Транснаціональний рух фінансових коштів здійснюється в межах розрахункових, валютних, кредитних операцій. І міжнародні розрахунки, і міжнародні валютні операції в формі купівлі-продажу валюти, цінних паперів, і кредитні операції – це основні функції міжнародних банків. Поряд з цими операціями міжнародні банки надають займи та гарантії, здійснюють прийом депозитів, випускають чеки, платіжні картки, надають інвестиційні послуги. Незважаючи на приналежність банків до міжнародних фінансових установ, їх місце в міжнародній фінансовій системі є особливим.

Від успішної діяльності банків завжди залежав стан як фінансової системи, так і національної економіки в цілому. Міжнародна банківська діяльність здійснюється через відповідну міжнародну банківську систему, яка складається з: а) універсальних міжнародних банківських установ; б) регіональних банківських установ, в) міжрегіональних (субрегіональних) банків розвитку; г) спеціалізованих міжнародних банків.

Поряд із міжнародними банками, банківські функції також виконують міжнародні фонди розвитку, міжнародні регіональні та міжрегіональні валютні фонди, інвестиційні фонди, серед яких Арабський валютний фонд, Африканський фонд розвитку, Фонд ОПЕК тощо.

Недержавні міжнародні організації та так звані, параорганізації, які не маючи статусу суб'єктів міжнародного права, здійснюють значний вплив на діяльність міжнародних банків, розробляють і поступово вводять в діяльність банків нові стандарти, технології, вимоги. До таких організацій належать: «Товариство міждержавних міжбанківських фінансових телекомунікацій» (SWIFT), Паризький та Лондонський клуби кредиторів, «Група семи», ФАТФ.

В останні десятиріччя вплив банківської сфери на матеріальне виробництво і всі господарські процеси відчутно посилюється. Зміни в цій сфері настільки масштабні й стрімкі, що їх часто характеризують як "банківську революцію". Таким чином, на теперішній час, як слушно відмітив Шумілов В.М., міжнародне банківське співтовариство розбудовує свою інфраструктуру [5, с. 316].

О.В. Буткевич зазначає, що міжнародному праву властиві, з одного боку, контитуїтет при змінних міжнародних відносинах, а з іншого – ефективне пристосування до їх регулювання [1, с. 46]. Міжнародна банківська система – цьому яскравий приклад. Це підтверджує висновок О.В.Буткевича про те, що міжнародне право є «живим організмом», системою, що здатна пристосовуватися до змінних обставин.

Сьогодні міжнародна банківська система виконуючи традиційно притаманні їй функції вносить свій вклад в такі напрямки міжнародного співробітництва як боротьба з міжнародною злочинністю та забезпечення міжнародної безпеки. Прикладом цього може служити боротьба з легалізацією (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом та застосування міжнародно-правових санкцій.

З іншого боку результатом глобалізації світових соціальних та економічних процесів стало створення умов для виникнення нових форм злочинності, яка все більше набуває транснаціонального характеру. Той факт, що проблема глобалізації злочинності не може бути вирішена в межах

обмежених національно-державних засобів і методів, підкреслюють представники як української, так і зарубіжної науки [2, с. 6].

Ефективна протидія злочинності в умовах глобалізації зумовлює необхідність зміцнювати міжнародне співробітництво в цій сфері, розширювати кількість міжнародних угод з питань протидії цьому явищу й коло учасників останніх, створювати нові форми й утворення в боротьбі зі злочинністю.

Одним із злочинів, який набув досить значного поширення в світі протягом останніх десятиліть, є легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом. Протидія злочину, який має доволі давню історію, з початку 80-х років ХХ століття стала чи не головним напрямком міжнародної співпраці в боротьбі із міжнародною злочинністю. Перші кроки в розробленні рекомендацій щодо боротьби з відмиванням «брудних коштів» на міжнародному рівні були зроблені Комітетом з правил і методів контролю за банківськими операціями («Базельським комітетом»), який виражав погляд центральних банків розвинених європейських країн, а також банків США та Японії. Так, у грудні 1988 р. Комітет приймає декларацію «Про запобігання використанню банківської системи з метою відмивання грошей, отриманих злочинним шляхом» [7]. У цей же час на універсальному рівні в рамках Конвенції ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин» від 20 грудня 1988 р. вперше в міжнародному праві було визначено поняття «відмивання (легалізації) доходів, отриманих злочинним шляхом» [3]. Основні функції по запобіганню цьому злочину були покладені на міжнародну банківську систему. В межах інституційних засад міжнародного співробітництва в боротьбі з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, окреме місце займає «Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням доходів» – ФАТФ. Будучи загальновизнаним розробником міжнародних стандартів у сфері протидії відмиванню доходів і фінансуванню тероризму, ФАТФ провадить значну роботу з роз'яснення

останніх (4) Ефективність способів і механізмів контролю, що забезпечують досягнення поставлених перед ФАТФ завдань, перш за все підтверджуються змінами, які претерпіли банківські системи багатьох держав світу, в тому числі й України. У жовтні 2011 р. ФАТФ прийняла рішення припинити процедуру активного моніторингу України у зв'язку з виконанням нею всіх рекомендацій ФАТФ та удосконаленням національного законодавства в царині боротьби з відмиванням «брудних коштів» та виключила нашу державу з «чорного списку».

Сьогодні концепція міжнародної безпеки розширила свої межі. Проблема забезпечення міжнародної безпеки поряд з традиційними (військовими та політичними) засобами, включає також гуманітарні, екологічні та насамперед економічні засоби. Сучасне рішення проблеми міжнародної безпеки вимагає комплексного підходу. Міжнародна банківська система, як складова міжнародної економічної системи, сьогодні продемонструвала, що вона має сучасні інструменти, які можна застосовувати не тільки в боротьбі з міжнародними фінансовими злочинами, а і в боротьбі з агресією. Застосування міжнародним співтовариством економічних санкцій проти Росії стало можливим завдяки створення в міжнародній банківській системі способів застосування таких санкцій. Таким чином ми можемо констатувати, що на теперішній час міжнародна банківська система має потенціал для виконання широкого кола питань, які постають перед міжнародним співтовариством.

Література:

1.Буткевич О.В. Міжнародне право ХХІ СТ.: утвердження концепції живого права / О.В. Буткевич // Альманах междунар. права. – Вип. 2 Одесса: Феникс, 2010. – с. 37 – 47.

2.Овчинский В. С. ХХI век против мафии. Криминальная глобализация и конвенция ООН против транснациональной преступности: моногр. / В. С. Овчинский – М.: ИНФРА-М, 2001. – 148 с.

3.Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин // Конвенція ООН від 20.12.1988р. // Міжнародне право в документах, X: 2006 за ред. Буроменського М. В. – С. 278 – 283.

4.Сорок рекомендацій групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ) // Урядовий кур'єр № 179 від 23.09.2003 р.

5.Шумилов В.М. Международное право. : учебник – М.: ВЕЛБИ, 2010. – 485 с. 12.

6.Якубовская Н. А. Негосударственные актеры как участники международного правотворческого процесса // Н. А. Якубовская // Альманах междунар. права. – Вип.2 – Одесса: Феникс, 2010. – С. 84-91.

7.Enhancing corporate governance for banking organisations, op. cit; Principles for the management of interest rate risk // Basle. September, 1997 (<http://www.bis.org/publ/bcbs41.pdf>); Framework for internal control systems in banking organisations. Basle. September 1998 (<http://www.bis.org/publ/bcbs40.pdf>); Enhancing bank transparency, op. cit.; Principles for the management of credit risk. Basel. September 2000.– режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs75.pdf>.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ХВОРОБ

Купалов Максим Михайлович
здобувач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного
права Навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ
man2008@meta.ua

Ключові слова: соціально небезпечні хвороби, ВІЛ/СНІД, туберкульоз, міжнародно-правові засади.

Серед завдань у сфері охорони здоров'я, які стоять перед державою на сьогодні, провідне місце займає боротьба із соціально небезпечними хворобами. Поширення такого роду хвороб не тільки негативним чином впливає на якість та середню тривалість життя населення, а і становить реальну загрозу національній безпеці України та світовому співтовариству в цілому.

Міжнародно-правові акти, які в тій чи іншій мірі стосуються протидії соціально небезпечним хворобам, можна поділити на три групи: по-перше, це акти загального характеру, які містять окремі норми, що стосуються загальних підходів щодо охорони здоров'я людини; по-друге – це спеціальні акти, що регулюють відносини сфері охорони здоров'я; по-третє – це профільні акти, які спрямовані власне на протидію поширенню соціально небезпечних хвороб у світі.

Як приклад, до першої групи слід віднести Загальну декларацію прав людини, стаття 25 якої закріплює, що кожен має право на такий життєвий рівень, включаючи одяг, житло, медичний догляд та належне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї і право на забезпечення у разі безробіття, хвороби,

інвалідності, каліцтва, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини [1].

До другої групи актів, які мають своїм предметом регулювання відносин у сфері охорони здоров'я в цілому, можна віднести Всесвітню декларацію охорони здоров'я, якою на міжнародному рівні було проголошено світову політику досягнення «здоров'я для всіх у XXI столітті» [2]; Європейську конвенцію про соціальну та медичну допомогу, яка зокрема врегульовує питання фінансування та порядку надання медичної допомоги громадянам, які знаходяться за межами території держави своєї громадянської належності [3]; Європейську конвенцію про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини (Конвенція про права людини та біомедицину), яка визначає, що будь-яке втручання у сфері здоров'я, включаючи наукові дослідження, повинно здійснюватися згідно із відповідними професійними обов'язками та стандартами [4] та інші.

Найбільш важливими з точки зору протидії поширенню соціально небезпечних хвороб в Україні є третя група міжнародно-правових актів – а саме - профільні акти. До них зокрема слід віднести наступні.

Міжнародні керівні принципи з ВІЛ/СНІДу та прав людини, метою яких є переведення міжнародних норм прав людини в практичну площину в контексті ВІЛ/СНІДу [5, с. 123-125]. Особливу увагу привертають наступні принципи: держави повинні створити ефективні національні механізми відповіді на ВІЛ /СНІД, що забезпечать скоординований, колективний, прозорий і підзвітний підхід, який дасть змогу реалізувати політику й програми реагування на ВІЛ/СНІД на всіх рівнях управління; держави через політичну й фінансову підтримку повинні забезпечити проведення консультацій на рівні громад на всіх етапах вироблення політики, виконання й оцінювання результативності програм у сфері ВІЛ/СНІДу, а також надати змогу громадським організаціям

ефективно здійснювати свою діяльність, зокрема у сфері етики, права й прав людини; держави повинні переглянути та реформувати кримінальне законодавство й пенітенціарні (виправні) системи, щоб вони відповідали міжнародним зобов'язанням у сфері прав людини, не використовувалися неправильно в контексті ВІЛ/СНІДу і не були спрямовані проти вразливих груп населення; держави повинні ухвалити чи посилити антидискримінаційні та інші охоронні закони, які б захищали від дискримінації у державному і приватних секторах уразливі групи, людей, які живуть із ВІЛ /СНІДом, та тих, що мають інвалідність та інші.

Важливою також є Декларація про прихильність справі боротьби з ВІЛ/СНІД, що була прийнята Резолюцією S-26/2 спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН від 27 червня 2001 року [6]. Ця декларація передбачає ряд заходів, які має здійснювати керівництво держав на глобальному, національному та регіональному рівнях. Неабияка увага при цьому приділяється заходам попередження поширення ВІЛ/СНІДу, правам людей, хворих на ВІЛ/СНІД, соціальному та правовому захисту дітей, які стали сиротами в результаті ВІЛ/СНІДу у їх батьків.

Політична декларація по ВІЛ/СНІДу була прийнята Резолюцією 60/262 Генеральної Асамблеї ООН від 2 червня 2006 року [7] з метою сприяння реалізації положень Декларації про прихильність справі боротьби з ВІЛ/СНІД, розглянутій вище. Згідно з цим документом, ВІЛ/СНІД являє собою глобальне лихо і є одним з найбільш значимих викликів розвитку, прогресу і стабільності нашого суспільства і світу в цілому, вимагає виняткової і всеосяжної глобальної відповіді. Декларацією також висловлено серйозну занепокоєність тим, що половина з усіх нових випадків інфікування ВІЛ припадає на дітей і молодих людей у віці до 25 років і що серед молодих людей відчувається брак інформації, навичок і знань з проблематики ВІЛ / СНІДу.

Певна увага на міжнародно-правовому рівні приділяється і питанням протидії туберкульозу. З цього приводу важливою є Берлінська декларація по туберкульозу від 22.10.2007 [8], якою передбачається, що епідемія туберкульозу у Європі сягає загрозливих масштабів. У зв'язку з цим, держави згідно з цим актом взяли на себе обов'язок укріплювати: політичну роботу в цьому напрямку; систему громадської охорони здоров'я і соціального забезпечення; прихильність всіх постачальників медичних послуг роботі в цій галузі; кадрові ресурси (з точки зору як чисельності, так і якості) з метою надання населенню ефективної протитуберкульозної допомоги; базу фактичних даних по стратегічним і практичним підходам до боротьби з туберкульозом шляхом посилення відповідних служб епідеміологічного нагляду та моніторингу; співпрацю між програмами боротьби з туберкульозом і програмами з боротьби з ВІЛ / СНІД; співпрацю з приватним сектором; координацію на національному та міжнародному рівнях; участь громадянського суспільства.

Не менш значущою є і Амстердамська декларація «Зупинити туберкульоз» від 24 березня 2000 року. Важливим є той факт, що цим актом проблема боротьби із туберкульозом прямо визнається не тільки проблемою охорони здоров'я. Зазначається, що це складна соціально-економічна проблема, яка є перешкодою до гуманітарного розвитку, з якою не може впоратися поодиночі лише сектор охорони здоров'я. Боротьба з туберкульозом вимагає співпраці усіх державних секторів та об'єднання дій усього суспільства [9].

Зазначені міжнародно-правові акти утворюють досить ґрунтовну основу протидії поширенню соціально небезпечних хвороб у світі, а ратифікація їх на рівні національних законодавств країн світу забезпечує уніфікацію методів і засобів такого роду протидії у різних державах. Це в повній мірі стосується і України. Вказані акти у значному ступені були враховані при розробці національного законодавства у сфері протидії

соціально небезпечним хворобам, що забезпечило його відповідність міжнародним стандартам у цій сфері.

Література:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 // [Електронний ресурс] http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015/conv. - Заголовок з екрану.

2. Health 21 An introduction to the health for all policy framework for the WHO European Region // [Електронний ресурс] <http://www.euro.who.int/document/ehfa5-e.pdf>. - Заголовок з екрану.

3. Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу та Протокол до неї від 11.12.1953 № ETS N 14 // [Електронний ресурс] http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_649- Заголовок з екрану.

4. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 04.04.1997 // [Електронний ресурс] http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_334. - Заголовок з екрану.

5. Міжнародні керівні принципи щодо ВІЛ/СНІДу та прав людини // ВІЛ/СНІД та права людини у пенітенціарній системі. – Київ. – 2011. – 158 с.

6. Декларация о приверженности делу борьбы с ВИЧ/СПИДом от 27 июня 2001 года // [Електронний ресурс] <http://aids.ru/law/declaration.shtml>. - Заголовок з екрану.

7. Политическая декларация по ВИЧ/СПИДу от 2 июня 2006 года // [Електронний ресурс] http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/aidsdecl.shtml. - Заголовок з екрану.

8. Берлинская декларация по туберкулезу от 22 октября 2007 г. // [Електронний ресурс] http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/68187/E90833R.pdf. - Заголовок з екрану.

9. Амстердамская декларация «Остановить туберкулез» от 24 марта 2000 г. // [Електронний ресурс] http://www.stoptb.org/assets/documents/events/meetings/amsterdam_conference/DAM-DECLArussian.pdf. - Заголовок з екрану.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Лавриненко Олексій Олександрович,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ
lavleha@mail.ru

Ключові слова: охорона здоров'я, профілактика хвороб, міжнародно-правові засади, наркоманія, алкоголізм, фізична культура і спорт.

Здійснення державою діяльності, спрямованої на профілактику у сфері охорони здоров'я, є одним з її основних завдань. Очевидно, що їх вирішення слід пов'язувати із розробкою та реалізацією відповідної державної політики. Така політика повинна передбачати врахування та пов'язування інтересів держави з інтересами інших держав, соціальних груп та індивідів, та головне – визначати конкретний зміст та форми діяльності держави в тій чи іншій сфері [1, с. 26]. У повній мірі це стосується сфери охорони здоров'я, яка є однією із найбільш важливих для забезпечення належної життєдіяльності людей, а профілактичну діяльність у цій сфері слід визнати в якості її пріоритетного напрямку. При цьому, відповідна державна політика повинна враховувати загальносвітові тенденції, які перш за все відображається у міжнародно-правових документах.

Відповідно до статті 9 Конституції України, міжнародно-правові акти, згода на обов'язковість яких була надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Вказані акти мають важливе значення для правового регулювання відносин, пов'язаних із профілактикою хвороб, оскільки закріплюють загальновизнані і

уніфіковані підходи до регулювання вказаної сфери, що має забезпечити єдність та ефективність профілактичної діяльності.

Зазначимо, що на сьогодні не прийнятий міжнародно-правовий документ, який би прямо регулював питання профілактики хвороб, але можна назвати акти, які в тому чи іншому ступені стосуються зазначеної проблеми. Серед них можна виділити ті, які діють на світовому рівні та ті, дія яких поширюється виключно на європейські країни. Зокрема, до перших можна віднести Стокгольмську Декларацію (Щодо питань навколишнього середовища) від 16.06.1972 року [2]; Всесвітню Хартію природи від 01.01.1982 року [3]; Єдину конвенцію про наркотичні засоби від 30.03.1961 року [4]; Конвенцію Про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин від 20.12.1988 року [5] та інші.

Особливого значення серед міжнародно-правових актів, які стосуються питань профілактичної діяльності у сфері охорони здоров'я, набувають відповідні акти європейського рівня. Зокрема, до них можна віднести, перш за все, ті, що стосуються медичних аспектів профілактики у сфері охорони здоров'я. Так, Конституція Європейського Союзу, у статті II-95 визначає, що кожен має право на охорону здоров'я, яке зокрема включає право звертатися до профілактичних заходів у сфері охорони здоров'я і користуватися медичним обслуговуванням на умовах, передбачених національними законодавствами та національною практикою [6]. Поряд з цим, п. 14 Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи стосовно проблеми пацієнта як активного учасника свого власного лікування від 30 квітня 1980 року передбачено, що прогресивним є перехід від активної участі пацієнтів у лікувальній допомозі до активної участі їх у профілактичній медичній допомозі [7]. Обов'язок держави сприяти поступовому розвитку призначених для всіх працівників служб виробничої гігієни, головне завдання яких полягає

у здійсненні профілактичних і консультативних функцій закріплено п. 4 ст. 3 Європейської соціальної Хартії від 3 травня 1996 року [8].

Окрему групу актів складають ті, що регламентують питання, пов'язані з належним станом довкілля. Очевидно, що це має пряме відношення до питань профілактики захворювань, оскільки саме фактор забруднення навколишнього природного середовища найчастіше провокує виникнення захворювань. Серед таких актів слід звернути увагу на Директиву Ради ЄС № 75/440/ЄЕС про вимоги до якості поверхневих вод, призначених для забору питної води в державах-членах Співтовариства [9]; Директиву Ради ЄС № 76/160/ЄЕС про якість води для купання [10]; Директиву Ради ЄС № 80/779/ЄЕС від 15 липня 1980 року про граничні норми якості повітря та настановні величини сірчистого газу й зважених частинок [11]; Директиву № 2001/18/ЄС про навмисне вивільнення в навколишнє середовище генетично модифікованих організмів [12].

Таким чином, можна говорити про те, що низка міжнародно-правових документів, які прийняті світовою спільнотою, прямо чи опосередковано регламентує важливі аспекти профілактики захворювань і слугують важливим орієнтиром тенденцій розвитку законодавства будь-якої держави.

Література:

1. Ківалов С. В., Кормич Б. А. Митна політика України: Підручник. – Одеса: Юридична література, 2001. – 256 с.
2. Стокгольмська Декларація (Щодо питань навколишнього середовища) від 16.06.1972 р. // [Електронний ресурс] http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_454. - Заголовок з екрану.
3. Всесвітня Хартія природивід 01.01.1982 // [Електронний ресурс] http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_453. - Заголовок з екрану.
4. Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року від 30.03.1961 // [Електронний ресурс] http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_177/conv. - Заголовок з екрану.
5. Конвенция о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных средств от 20 декабря 1988 года // [Електронний

ресурс] http://www.cbr.ru/today/anti_legalisation/un/undrug_88.pdf. -
Заголовок з екрану.

6. Конституція Європейського Союзу // [Електронний ресурс]
http://europa.eu.int/constitution/index_en.htm. - Заголовок з екрану.

7. Рекондація Комітету міністрів державам-учасницям стосовно
проблеми пацієнта як активного учасника свого власного лікування
від 30.04.1980 № R(80)4 // [Електронний ресурс]
http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_072. - Заголовок з екрану.

8. Європейська соціальна хартія від 03.05.1996 № ETS N 163 //
[Електронний ресурс] http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_062/conv. -
Заголовок з екрану.

9. Директива Ради 75/440/ЄЕС від 16.06.1975 р. стосовно вимог до
якості поверхневих вод, призначених для забору питної води в державах—
членах Співтовариства // [Електронний ресурс]
http://www.cleanwater.org.ua/upload/File/zip/75_440es.zip. - Заголовок з
екрану.

10. Директива Ради 76/160/ЄЕС від 08.12.1975 р. щодо якості води для
купання // [Електронний ресурс]
http://www.cleanwater.org.ua/upload/File/zip/85_613es.zip. - Заголовок з
екрану.

11. Директива Ради 80/779/ЄЕС від 15.07.1980 року про граничні норми
якості повітря та настановні величини сірчистого газу й зважених частинок
// [Електронний ресурс]
http://www.cleanwater.org.ua/upload/File/zip/80_778es.zip. - Заголовок з
екрану.

12. Директива Європейського Парламенту і Ради 2001/18/ЄС від 12
березня 2001 року про навмисне внесення у навколишнє середовище
генетично модифікованих організмів // [Електронний ресурс] <http://gmo-crl.jrc.ec.europa.eu/capacitybuilding/manuals/manual%20RUS/UM%20Rus-S1.pdf>. – Заголовок з екрану.

РЕАЛИЗАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ СТАНДАРТОВ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В НАЦИОНАЛЬНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ И НА ПРАКТИКЕ

Лемешко Юрий Николаевич
кандидат юридических наук, старший преподаватель
кафедры международного права
Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина
e-mail:lemeshko7@rambler.ru

Ключевые слова: международно-правовой стандарт, реализация международно-правовых стандартов, Европейский суд по правам человека.

После провозглашения Украиной независимости в 1991 году одним из приоритетных направлений усовершенствования отечественного законодательства является разработка эффективного механизма усвоения и реализации международных стандартов в сфере защиты прав человека.

Под международно-правовым стандартом прежде всего понимают выраженную в форме международного договора, международно-правового обычая либо решения международного суда (в частности Европейского Суда по правам человека (далее – ЕСПЧ), опирающегося на положения Конвенции о защите прав человека и основных свобод и толкующего их) норму, которая закрепляет общепризнанную модель поведения, касается основных, фундаментальных и иных прав и свобод человека как в мирное время, так и во время войны, основанных на признании достоинства человеческой личности и ее ценности, а также неотъемлемых прав, присущих народу в целом [1, с. 49]. Международно-правовые стандарты отображают наилучшие правовые достижения; фиксируются в виде не только норм, но и принципов права; являются обязательными

требованиями для государств-участниц, основой для согласования международного и национального права [2, с. 431].

Анализ отечественного законодательства свидетельствует о том, что наше государство признает универсальность и общеобязательность международных стандартов прав человека, соблюдение которых является важным фактором в развитии любого правового государства. Об этом свидетельствует ратификация Украиной Всеобщей декларации по правам человека, принятой в виде резолюции Генеральной Ассамблеи ООН 10 декабря 1948 г. – первого в истории международных отношений документа, провозгласившего основные права и свободы человека. Именно в Декларации заложены основы построения международных стандартов прав человека. И хотя ее положения имеют рекомендательный характер, они являются универсальными для всех стран. Взявши новый политический курс развития, основанный на «построение общества в интересах человека», Украина значительно расширила перечень прав и свобод, приняв Конституцию в 1996 г., основанную на принципах международно-правовых норм.

Важную роль в гармонизации законодательства Украины с международным правом играет ч. 1 ст. 9 Конституции Украины, в соответствии с которой все действующие международные договора, согласие на обязательность которых предоставлено Верховной Радой Украины, являются частью национального законодательства Украины. Верховной Радой были ратифицированы такие международные документы, содержащие разработанные и принятые мировым сообществом международные стандарты прав человека, как Международный пакт о гражданских и политических правах, Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах [3] и т. д. В целом, по состоянию на 11 декабря 2013 года Украина является участницей 60 соглашений в рамках Совета Европы (еще 29 соглашений подписано, но не

ратифицировано) [4], 220 соглашений в рамках ООН, а также ратифицировала 55 конвенций Международной организации труда [5, с. 6].

Важным шагом в реализации международно-правовых стандартов в сфере прав и свобод человека стало принятие 23 февраля 2006 г. Закона Украины «Про исполнение решений и применения практики Европейского суда по правам человека» [6]. Прежде всего указанный Закон посвящен урегулированию вопросов, связанных с исполнением решений ЕСПЧ как международного органа, действующего на основании Конвенции о защите прав человека и основополагающих свобод 1950 г., юрисдикция которого признана нашим государством. Огромное значение имеет ст. 17 указанного Закона, согласно которой на суды Украины возлагается обязанность применять Конвенцию и практику ЕСПЧ как источник права [6]. Очевидно, что указанная норма призвана способствовать уменьшению количества потенциальных заявлений в ЕСПЧ против Украины, что является одной из основных задач Закона в соответствии с его преамбулой.

Уникальным механизмом контроля и защиты прав человека является институт Омбудсмана, который в Украине функционирует под названием Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека (далее – Уполномоченный по правам человека).

Вместе с тем, существует немало доказательств того, что несмотря на достаточную регламентацию основных международно-правовых стандартов прав человека в национальном законодательстве, говорить об их неукоснительном исполнении очень рано. Об этом свидетельствует, во-первых, количество обращений граждан Украины по защите своих конституционных прав к Уполномоченному по правам человека. Так, всего за время деятельности института Омбудсмана в Украине (по состоянию на 1 января 2011 г.), к Уполномоченному по правам человека за защитой прав свобод, нарушенных в результате решений, действий или бездействий органов государственной власти, органов местного самоуправления, их

должностных и служебных лиц, обратились 1 млн. 60 тыс. лиц [7]. В частности, в Специальном докладе бывшего Уполномоченного по правам человека Нины Карпачевой «Состояние соблюдения Украиной международных стандартов в сфере прав и свобод человека» в нашем государстве нарушаются трудовые права граждан, в частности, те которые касаются беспрепятственной реализации гражданами права на труд, гарантий равных возможностей в выборе профессии и рода трудовой деятельности; права каждого на условия работы, которые соответствуют требованиям безопасности и гигиены; права граждан на охрану здоровья; обеспечения прав граждан на справедливый суд и исполнения судебных решений и т.д. [5, с. 8-21].

Во-вторых, следует отметить значительное увеличение в 2013 году по сравнению с предшествующими годами числа зарегистрированных в ЕСПЧ жалоб против Украины (почти в два раза – 13152 против 7791 жалоб, зарегистрированных в 2012 году, и в среднем примерно 4,5 тысяч жалоб в год в 2007—2011 годах), учитывая что в 2013 году зарегистрировано примерно столько же жалоб против всех государств-ответчиков, сколько и годом ранее (65900 против 64900) [8]. Число ожидающих рассмотрение жалоб против Украины увеличилось почти на треть (до 13284, хотя на конец 2012 года и 2011 годов составляло 10446 и 10271 соответственно; и лишь 22% «украинских» жалоб относится к явно неприемлемым или вызывающим серьезные сомнения в приемлемости) [8].

Подытожив вышесказанное, можно сделать вывод о том, что необходимо провести значительные реформы в отечественном законодательстве, поскольку международные нормы в сфере прав и свобод, действующие на территории Украины, выступают нормами-регуляторами, а не нормами-принципами, о чем свидетельствует состояние их реализации на практике. Положения Конституции о наивысшей

социальной ценности человека должны соответствовать международным стандартам не только на бумаге, но и становится реалиями нашей повседневной жизни.

Литература:

1. Тиунов, О. И. Международно-правовые стандарты прав человека: развитие и характерные черты / О. И. Тиунов // Российский юридический журнал. – 2001. – 4. – С. 41-49.

2. Ляхвіненко, С. М. Реалізація національним законодавством України міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини / С. М. Ляхвіненко // Особистість. Суспільство. Право : зб. наук. ст. та тез наук. повідомл. за матеріалами Міжнар. наук. практ. конф., присвяч. 10-річчю Полт. юрид. ін.-ту . Полтава, 15 берез. 2012 р. / Нац. ун-т «Юрид. акад.. У-ни ім. Я. Мудрого», Нац. акад. прав. наук У-ни, Полтав. юрид. ін.-т., НДІ держ. буд-ва та місц. само вряд. – Х. : Точка, 2012. – С. 431-434.

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН [Електронний ресурс] : Пакт, Міжнародний документ від 16 груд. 1966 р. // Законодавство України : офіц.. веб-портал Верхов. Ради України . – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042. – Заголовок з екрана.

4. Офіс Ради Європи в Україні [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.coe.kiev.ua/uk/index2.htm>. – Заголовок з екрана.

5. Карпачова, Н. Міжнародні стандарти у галузі прав і свобод людини та проблеми їх реалізації в Україні / Н. Карпачова // Право України. – 2009. – 4. – С. 4-21.

6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс] : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV // [Законодавство України : офіц.. веб-портал Верхов. Ради України . – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>. – Заголовок з екрана.

7. Інформація про звернення громадян до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у 2010 р. [Електронний ресурс] . – Режим доступу:

http://www.ombudsman.gov.ua/ru/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=128&Itemid=45. – Заголовок з екрана.

8. Европейский Суд по правам человека. Статистика ЕСПЧ за 1959–2014 гг. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://european-court.ru/statistika-evropejskogo-suda/> – Заголовок з екрана.

ПЕРВІСНЕ ПОРІВНЯННЯ НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ

Луппа Валерія Анатоліївна
Викладач кафедри міжнародного права
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
luppa.valeria@mail.ru

Ключові слова: туристична послуга, туристська послуга, законодавство у сфері туризму, туристичне законодавство, відмінності українського та російського законодавства у сфері туризму.

Актуальність первісного порівняння нормативного визначення туристичних послуг за законодавством України та Росії пов'язана з постійним розвитком туристичних відносин, що створює необхідність корегування законодавства про туризм в Україні. Одним із основних стримуючих факторів розвитку туристичних відносин була й залишається проблема належності правового регулювання надання туристичних послуг, а також відсутність їх легітимного визначення. В свою чергу існуючі наукові роботи також не створюють цілісного наукового уявлення про основні проблеми визначення туристичних послуг.

За допомогою порівняння українського та російського законодавства про туризм спробуємо виявити переваги та недоліки висвітлення цього питання у зазначених державах. Це допоможе нам зробити висновок стосовно вирішення певних проблем визначення туристичних послуг, а саме їх легітимного уявлення та закріплення у законодавстві України та Росії.

Аналіз українського законодавства про туризм, дає можливість дійти висновку, що Цивільний кодекс України не виділяє туристичну специфіку як окремий вид послуг, а у Законі України «Про туризм» надається визначення супутніх та характерних туристичних послуг, які не

розкривають сутності даних цивільно-правових відносин. Так, у ст. 901 Цивільного кодексу України зазначено, що за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором [1, ч.1 ст. 901]. Тобто, визначення туристичних послуг впливає із поняття договору про їх надання. Також зазначимо, що у ст. 20 ЗУ «Про туризм» закріплено поняття договору на туристичне обслуговування, за яким одна сторона (туроператор, турагент) за встановлену договором плату зобов'язується забезпечити надання за замовленням іншої сторони (туриста) комплексу туристичних послуг (туристичний продукт) [2, ч.1 ст. 20]. На нашу думку, в даній нормі не розкрито специфіку туристичних послуг та виконана відсильна функція, закріплюючи, що стосовно договору на туристичне обслуговування застосовуються загальні положення договору про надання послуг, якщо інше не передбачено законом та не суперечить суті зобов'язання [2, ч.2 ст. 20]. Таким чином питання про визначення даних послуг не можна вважати достатньо врегульованим законодавством України.

В свою чергу, аналіз російського законодавства дозволяє твердити, що Цивільний кодекс Російської Федерації наводить визначення договору платного надання послуг та наголошує на тому, що цей вид договорів застосовується до визначеного кола послуг, серед яких зазначаються і туристичні послуги. Так, згідно зі ст. 779 Цивільного Кодексу Російської Федерації, за договором платного надання послуг виконавець зобов'язується за завданням замовника надати послуги (виконати певні дії чи здійснити певну діяльність), а замовник зобов'язується оплатити ці послуги [3, ч.1 ст. 779]. Можна зробити висновок, що з одного боку, у положеннях Цивільного кодексу Російської Федерації не наводиться

визначення туристичних послуг, проте з іншого боку, вони наводяться у переліку послуг, які надаються на підставі договору платного надання послуг, що має важливе значення для більш детального розуміння туристичних послуг.

Зазначимо, що Федеральний Закон «Про основи туристської діяльності у Російській Федерації» [4] не приділяє уваги ні визначенню туристичних послуг, ні характерним та супутнім туристичним послугам. Проте слід зазначити, що, на відміну від Закону України «Про туризм», у російському Федеральному Законі наведено багато інших понять, що стосуються туристичної діяльності, що дозволяє більш детально оцінювати цей вид послуг.

Наголосимо, що згідно з Державним Стандартом Російської Федерації про туристські послуги (Р 50690-2000), туристська послуга – це результат діяльності організації або індивідуального підприємця по задоволенню потреб туриста в організації та здійсненні туру або його окремих складових [5]. Тобто, за російським законодавством визнається доцільність визначення туристичних послуг, шляхом його закріплення у Державному Стандарті Російської Федерації.

Аналіз законодавства України та Росії щодо визначення туристичних послуг дозволяє дійти висновку, що Цивільне Кодекс України не регулює туристичні послуги як окремий об'єкт цивільних прав. Дана категорія послуг врегульована лише загальним положенням щодо інституту послуг в цілому та нормами у галузі туристичної діяльності. У Законі України «Про туризм» використовується поняття туристичних послуг, але не надається його чітке визначення, через що сприймається як усталене, хоча і не закріплене нормативно. Легітимне визначення туристичних послуг має ґрунтуватися на нормативному розумінні цього виду послуг та об'єднувати сутність норм, які стосуються туризму та послуг, через що поняття туристичних послуг має ґрунтуватися на засадах

декількох нормативних актів. Вважаємо за необхідне закріплення в законодавстві легітимного визначення туристичних послуг, яке ґрунтується на нормах Цивільного кодексу України та спеціально-галузевого законодавства.

Аналізуючи російське законодавство у сфері туризму, слід приділити увагу, що російський нормотворець визначає цей вид послуг як туристські, а не туристичні послуги, як закріплено в українському законодавстві. Але це, на нашу думку, не має істотного значення, адже сутність даних послуг однакова.

Первісне порівняння визначення туристичних послуг за законодавством України та Росії дає підстави твердити, що нормативний підхід до цього питання в зазначених країнах дуже схожий. Проте наявні і певні відмінності, зокрема щодо легального закріплення понять, використання норм різного спеціального законодавства тощо. Вважаємо, що питання порівняння українського та російського законодавства у сфері туризму заслуговує на подальше більш глибоке дослідження.

Література:

1. Цивільний кодекс України від від 03.10.2003 № 40 // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – ст. 356.

2. Про туризм: Закон України від 01.08.1995 № 31 // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – ст. 241.

3. Гражданский кодекс Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://base.garant.ru/10164072/> – Заголовок з екрану.

4. Об основах туристской деятельности: Федеральный Закон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ivo.garant.ru/SESSION/PILOT/main.htm> – Заголовок з екрану.

5. Туристские услуги: Государственный стандарт Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vsegost.com/Catalog/19/19368.shtml> – Заголовок з екрану.

ЦЕЛЕВАЯ ГРУППА ПО ОСУЩЕСТВЛЕНИЮ
КОНТРТЕРРОРИСТИЧЕСКИХ МЕРОПРИЯТИЙ ОРГАНИЗАЦИИ
ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ КАК ИНСТРУМЕНТ МЕЖДУНАРОДНО-
ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ТЕРРОРИЗМУ

Новикова Л.В.

заведующая кафедрой международного права
Харьковского национального
университета имени В.Н. Каразина
кандидат юридический наук, доцент
lvnov@ukr.net

Ключові слова: терроризм, ООН, террористический акт, глобальная угроза, контртеррористические мероприятия.

Слишком часто мы получаем напоминания о том, что терроризм по-прежнему наполняет жизнь людей во всем мире болью и страданием. Практически еженедельно в какой-либо точке мира совершается террористический акт, поражающий невинных людей, которые просто оказались в неподходящем месте в неподходящее время. В победе над этим злом заинтересованы все страны, и на протяжении десятилетий вопрос о борьбе с терроризмом стоит в повестке дня Организации Объединенных Наций [1].

Взаимосвязанные угрозы, каковыми являются организованная преступность, торговля людьми, применение оружия массового уничтожения, конфликты и терроризм подрывают международную безопасность и требуют эффективных инструментов по обеспечению верховенства права при устранении этих угроз, как на региональном, так и на универсальном уровнях. Поэтому на современном этапе развития международных отношений важное значение приобретает деятельность Организации Объединенных Наций (далее ООН) и ее специализированных учреждений в сфере противодействия терроризму. Руководители стран

«Большой восьмерки» (G8) в своих заявлениях о противодействии терроризму неоднократно подчеркивали, что терроризм - это глобальная угроза, требующая глобального ответа, и ни одна страна или группа стран в одиночку не может рассчитывать на победу над терроризмом. Решительно осуждая терроризм во всех его формах и проявлениях, «Большая восьмерка»(G8) подтверждает, что ООН как уникальное, подлинно всемирное учреждение является единственной организацией, положение и широта деятельности которой позволяют добиться глобального единства в осуждении терроризма и противодействии ему [2].

В связи с этим, в рамках деятельности ООН, Генеральным секретарем в 2005 году была создана и одобрена Генеральной Ассамблеей в Глобальной контртеррористической стратегии Организации Объединенных Наций (далее Стратегия) Целевая группа по осуществлению контртеррористических мероприятий (ЦГОКМ). Основной задачей ЦГОКМ является объединение и координация усилий всех структур ООН в сфере противодействия терроризму. В состав Целевой группы входит 31 международное учреждение, включая ЮНЕСКО, Департамент по политическим вопросам, Департамент общественной информации. Каждое учреждение вносит свой вклад в общую работу в рамках своего мандата.

Деятельность ЦГОКМ основывается на Глобальной контртеррористической стратегии ООН принятой путем консенсуса в 2006 году. За прошедшие годы Стратегия стала важным элементом национальных и региональных усилий по противодействию терроризму и состоит из четырех основных тематических блоков:

- 1) меры по устранению условий, способствующих распространению терроризма;
- 2) меры по борьбе с терроризмом;

3) меры по укреплению потенциала государств по предотвращению терроризма и борьбе с ним и укреплению роли системы Организации Объединенных Наций в этой области;

4) меры по обеспечению всеобщего уважения прав человека и верховенства права в качестве фундаментальной основы для борьбы с терроризмом [3].

ЦГОКМ организует свою работу через рабочие группы и связанные с контртеррористической деятельностью проекты и инициативы в тех областях, где сотрудничество между субъектами системы Организации Объединенных Наций может способствовать осуществлению Стратегии. Главная цель заключается в том, чтобы максимизировать сравнительные преимущества каждого отдельного подразделения путем совместных действий по оказанию помощи государствам-членам в осуществлении четырех основных компонентов Стратегии.

Так, в рамках деятельности Рабочей группы по предотвращению и урегулированию конфликтов, была разработана инициатива по осуществлению Глобальной контртеррористической стратегии Организации Объединенных Наций в Центральной Азии. Рабочая группа разработала руководство по борьбе с терроризмом для использования посланниками и специальными представителями Генерального секретаря и другими миротворцами.

Рабочая группа по поддержке жертв терроризма и привлечению внимания общественности в рамках своей деятельности проводит работу в следующих направлениях:

1) создание виртуальной платформы, которая может использоваться в качестве форума для жертв, экспертов, государственных должностных лиц, поставщиков услуг и гражданского общества для обмена информацией, ресурсами и передовыми методами работы в области поддержки жертв терроризма;

2) предоставление финансовой помощи жертвам терроризма, исходя при этом из существующих национальных методов работы в этой области.

Правовой статус, доступ к юридической помощи и действенная защита прав людей, ставших жертвами терактов, тесно взаимосвязаны.

Рабочая группа по борьбе с использованием Интернета в террористических целях занимается выявлением заинтересованных сторон и партнеров и объединением их усилий по борьбе со злоупотреблениями Интернетом в террористических целях, в том числе использованием сети для вербовки, подготовки, оперативного планирования, сбора средств и других целей.

Рабочая группа по предотвращению нападений с использованием оружия массового уничтожения и реагированию на них была создана для расширения обмена информацией и знаниями между соответствующими учреждениями ООН и международными организациями, занимающимися вопросами реагирования на террористические нападения с применением ОМУ.

Рабочая группа по борьбе с финансированием терроризма изучает различные компоненты действий, предпринимаемых для борьбы с финансированием терроризма, и выдвигает предложения, нацеленные на повышение эффективности выполнения международных стандартов, включая специальные рекомендации Группы разработки финансовых мер борьбы с отмыванием денег (ФАТФ). В октябре 2009 года Рабочая группа опубликовала доклад, содержащий 36 заключений и 45 рекомендаций, которые предназначены для оказания помощи государствам-членам в повышении эффективности их усилий по борьбе с финансированием терроризма.

Рабочая группа по усилению защиты уязвимых объектов занимается созданием надлежащих механизмов содействия обмену информацией о передовой практике в этой области и ее формированию. В штаб-квартире

Интерпола в Лионе, Франция, создан Справочный центр для содействия межгосударственному обмену знаниями, ресурсами, экспертами, технической помощью и передовой практикой по защите уязвимых целей.

Рабочая группа по обустройству границ в контексте борьбы с терроризмом была создана в целях оказания государствам-членам помощи в укреплении их мер по обустройству границ и систем пограничного контроля [4].

Несмотря на значительные успехи в деятельности ЦГОКМ по противодействию терроризму существует ряд общих причин и факторов, снижающих эффективность усилий ООН в данной сфере. К числу наиболее важных факторов роста террористической угрозы на современном этапе можно назвать следующие:

- мировой финансово-экономический кризис, порождающий безработицу и обнищание значительной части населения земного шара;
- высокий уровень коррупции во многих странах мира;
- наличие двойных стандартов при привлечении к ответственности виновных в совершении террористических актов;
- наличие нерешенных региональных конфликтов;
- расширение деятельности и рост финансовых возможностей террористических организаций;
- кризис идеологии, религии западной цивилизации и рост влияния ислама по всему миру.

Литература:

1. Сайт ООН // [Электронный ресурс]. – Режим доступа:<http://www.un.org/ru/terrorism>
2. Заявление G8 о борьбе с терроризмом// [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://g8russia.ru/docs/russia_and_g8/history.html
3. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН «Глобальная конттеррористическая стратегия Организации Объединенных Наций» № 60/288 от 8 сентября 2006 года // [Электронный ресурс]. – Режим

доступа:<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/504/90/PDF/N0550490.pdf?OpenElement>

4. ООН борется против терроризма // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/terrorism>

ПРОГРАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ СТОСОВНО
ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ БЕЗПЕКИ ПОЛЬОТІВ У ЦИВІЛЬНІЙ АВІАЦІЇ В
УКРАЇНІ

Осовська Олеся Ігорівна
студентка 4 курсу Юридичного інституту
Національного авіаційного університету, м.Київ
olesyaossowska@rambler.ru

Ключові слова: цивільна авіація, безпека польотів, міжнародна організація, Європейський Союз, стандарти безпеки.

За даними Міжнародної організації цивільної авіації (ІСАО), показники рівня безпеки польотів в Україні значно гірші, ніж в середньому у світі [1]. Наймасштабнішою авіаційною катастрофою останніх років стала катастрофа 13 лютого 2013 року. Літак АН-24 авіакомпанії «Південні авіалінії» з 52 пасажирами і членами екіпажа на борту, виконуючи чартерний рейс Одеса-Донецьк, впав при посадці в донецькому аеропорту. 5 пасажирів загинули, понад 30 були поранені. «Південні авіалінії» після катастрофи втратили ліцензію на авіаційні перельоти. За результатами контролю безпеки польотів за програмою SAFA (система оцінки іноземних літаків на аеродромах ЄС, яка діє з 2006 року) літаки українських авіакомпаній не раз потрапляли до "чорного списку" через невідповідність стандартам безпеки. Зокрема, з цієї причини права літати до країн Європейського Союзу позбавили чотирьох перевізників - Volare Airlines, Українська авіатранспортна компанія (УАТК), "Мотор Січ" і "Українські Середземноморські Авіалінії UMAir" - (щоправда, нині перші три вже – не в "чорному списку").

Втім, ця невтішна статистика не злякала Європейський Союз і у 2005 році він запропонував Україні підписати Угоду про окремі аспекти повітряного сполучення, а в 2006 - приєднатися до Спільного Авіаційного Простору (САП), в якому діють єдині стандарти безпеки для ЄС і третіх

країн (зараз у САП 36 країн). Зацікавленість ЄС в Україні у цій сфері полягає у значному пасажиро потоці. З 2002 року кількість польотів в і з нашої країни щорічно збільшувалося в середньому на 14%, а з 2005 року - на 20%. Через зручне географічне розташування Україна завжди була транзитною державою і нині не здає позицій.

Але членство у САП вигідне також і для України. По-перше, це дозволить швидше інтегруватися в авіаційний ринок ЄС, по-друге, прийняття європейських стандартів (а це є обов'язковою умовою) – вигідне передусім для споживачів авіаційних послуг: пасажирам гарантуватимуть не лише безпеку польотів з відповідними санкціями у випадку неякісного обслуговування, але й великий вибір авіаперевізників, пакетів послуг, доступні ціни та зручний розклад авіаційних рейсів. Авіакомпанії отримають можливість літати до всіх країн ЄС, щоправда, їм доведеться збільшити витрати на забезпечення стандартів безпеки, знизити ціни на авіаквитки через зростання конкуренції і виплачувати компенсації пасажиром. Аеропорти отримають стимул для оновлення своїх терміналів, отримають "друге" дихання і регіональні аеродроми. Членство в САП передбачає також впровадження європейських стандартів безпеки та якості авіаційного устаткування, відповідальність авіакомпаній за перевезення, квоти для літаків на викиди вуглецю, відповідність екологічним стандартам виробництва авіаційної техніки.

Одним з проектів, який допомагає Україні наблизитися до САП і відповідно до ЄС, є проект TRACESA з цивільної авіації, безпеки і навколишнього середовища. Стартував він у лютому 2009 і був розрахований на 3 роки. Його бюджет складав 5 млн. євро. TRACESA - це міжнародна транспортна програма, в яку, окрім Євросоюзу, входить ще 9 країн зі Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії.

Проект мав на меті познайомити авіаційний персонал, що працює у сфері авіаційної безпеки, безпеки польотів і охорони навколишнього

середовища, а також адміністрацію цивільної авіації та операторів ринку з вимогами міжнародних конвенцій, резолюцій і норм EU / EASA (Європейського агентства з авіаційної безпеки) і ICAO. Учасники семінарів удосконалювали свої знання та вміння в технічних галузях, а державні службовці – зміцняли адміністративні функції для подальшого розвитку і повного впровадження міжнародних та європейських норм безпеки польотів (EU-Ops, стандарти ремонтних робіт, доповіді про події, механізми здійснення нагляду). Серед інших завдань проекту - підготовка державних службовців з Державної авіаційної адміністрації (ДАА) Міністерства транспорту та зв'язку - до інтеграції з європейськими авіаційними структурами. Зокрема, гарантувалася підтримка під час перемовин між Україною та ЄС при укладанні угод у сфері авіаційної безпеки, а також при обговоренні питань безпеки польотів ("чорні списки").

Для досягнення поставленої мети проект розділили на чотири етапи. На першому члени Координаційного комітету в травні 2009 року відвідали Україну, щоб оцінити ситуацію у сфері безпеки польотів. Вони зустрілися з чиновниками Міністерства транспорту та відвідали аеропорти і авіаційні організації. За результатами візиту було розроблено план навчання. Другий етап, тобто технічні курси та курси англійської мови, стартував наприкінці 2009 і фінішував на початку 2011. Третій етап передбачає проведення курсів для керівного складу та організацію ознайомлювальних поїздок в аеропорти. Четвертий - організацію регіональних зустрічей. Перший семінар у Києві відвідав генеральний секретар TRASECA Жантор Сатибалдієв. Фахівці з безпеки польотів розповіли про нові норми, затвержені ЄС, а також зупинилися на таких питаннях як пошук вибухових речовин, вимоги Схеми торгівлі викидами та результати застосування удосконалених систем інформації про пасажирів.

У березні 2010 року був проведений курс з авіаційної безпеки та перевезення небезпечних вантажів. Приводом послужило впровадження "сканерів для пасажирів", які фактично є рентген апаратами. На той момент цей метод вже використовували кілька країн як такий, що має перевагу при скануванні пасажирів: людям не потрібно знімати одяг, взуття і ремені. Але з'явилася проблема дотримання прав людини. У квітні на семінарі в Києві розповідали про сучасні методи технічного обслуговування та роль людського чинника.

Наразі дія Першого проекту в Україні завершена. За цей час експерти ЄС намагалися перетворити теоретичні знання у практичні речі: реформи, реорганізацію, зміни в законодавчих та нормативних актах, адаптувати законодавство України до європейських і міжнародних стандартів. Організована підготовка спеціалістів на різних типах літаків, їхній супровід, навчання навігаційного персоналу, контроль підготовки пілотів, умов роботи льотчиків і навігаційного персоналу.

У лютому 2012 року почався Другий проект TRASECA у галузі цивільної авіації, який орієнтований на безпеку польотів, авіаційну безпеку та доступ до ринку і економічне регулювання в галузі цивільної авіації.

Вартість контракту складає 2,75 млн євро. Головною метою проекту є підтримка сталого розвитку цивільної авіації в країнах-бенефіціарах, гармонізація правил і методів роботи відповідно до міжнародних стандартів і норм ЄС у галузях безпеки польотів, авіаційної безпеки, управління повітряним рухом і охорони навколишнього середовища.

Для досягнення цієї мети у Києві базується основна група з трьох експертів, яка протягом трьох років працюватимуть з країнами-бенефіціарами – Україною, Вірменією, Азербайджаном, Грузією, Казахстаном, Молдовою, Таджикистаном, Киргизстаном і Узбекистаном.

Кваліфікаційна підготовка та технічна допомога, які здійснюються основною групою та іншими короткостроковими експертами,

фінансуються Європейським Союзом. Дія Другого проекту в Україні завершується 2015 року.

Європейські експерти підкреслили, що в цивільній авіації України працюють професіонали. Національний авіаційний університет готує фахівців на досить високому рівні. Тому було вирішено використати і можливості України для підготовки кадрів з інших країн [2, с.122].

Науковий керівник: Терещенко Н.М., старший викладач кафедри повітряного та космічного права Юридичного інституту Національного авіаційного університету.

Література:

1. Аналіз рівня безпеки польотів та виявлення потенційних факторів аварійності з цивільними повітряними суднами України за 9 місяців 2010 року. – К. : Державна авіаційна адміністрація, Управління незалежного розслідування авіаційних подій. – К., 2010. – 38 с.
2. Юлдашев О. Х. Міжнародне приватне право: теоретичні та прикладні аспекти: Підручник. – К. - 2004. – 244 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ІНВАЛІДІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Паровишник Олександра Володимирівна
аспірант кафедри адміністративного права і адміністративної діяльності
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
leksa21@ukr.net

Ключові слова: інвалід, особа з обмеженими можливостями, міжнародна організація, конвенція, забезпечення прав.

Розвиток та вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері забезпечення прав інвалідів органічно пов'язані з орієнтуванням на міжнародні стандарти. Значну роль у цьому процесі відіграють відповідні нормативні документи прийняті міжнародною спільнотою.

Забезпеченню прав інвалідів протягом тривалого часу приділяється досить велика увага як зі сторони Організації Об'єднаних Націй, так і зі сторони багатьох інших міжнародних організацій. У 1971 році Організацією Об'єднаних Націй була прийнята Декларація про права інвалідів, яка була заснована на принципах Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року, Міжнародних пактів про права людини від 16 грудня 1966 року, Декларації прав дитини та Декларації про права розумово відсталих осіб від 20 грудня 1971 року, а також нормах соціального прогресу, вже проголошених в установчих актах, конвенціях, рекомендаціях і резолюціях Міжнародної організації праці, Організації Об'єднаних Націй, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй та інших зацікавлених організацій. В цій Декларації інвалід визначається, як будь-яка особа, яка не може самостійно забезпечити повністю або частково потребинормального особистого або соціального життя в силу вродженої чи ні вади або

фізичних чи розумових здібностей. Поряд з цим підкреслюється, що всі без винятку інваліди мають право користуватися усіма наданими їм правами, незалежно від статі, кольору шкіри, вірування та інших особливостей[1].

Резолюцією (37/52) від 3 грудня 1982 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй прийняла Всесвітню програму дій щодо інвалідів. Метою цієї програми дій є сприяння функціонуванню ефективних заходів у цілях попередження інвалідності, відновлення працездатності та реалізації цілей "рівності" й "повної участі" інвалідів у соціальному житті і розвитку. Важливість цієї програми важко переоцінити. В ній велику увагу присвячено запобіганню інвалідності, а передумовами для досягнення цілей Програми у різних країнах світу визначаються економічний та соціальний розвиток, розширення послуг, що надаються інвалідам та покращення рівня життя осіб з обмеженими можливостями [2].

Доречно звернути увагу на забезпечення прав інвалідів у сфері професійної реабілітації та зайнятості. Міжнародною організацією праці у 1983 році була прийнята Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів де зазначено, що кожний член Організації відповідно до національних умов, практики і можливостей розробляє, здійснює та періодично переглядає національну політику в галузі професійної реабілітації та зайнятості інвалідів. Згідно з цією Конвенцією кожний член Організації повинен забезпечити інваліду можливості отримувати, зберігати підходящу роботу й просуватися по службі, сприяючи тим самим його соціальній інтеграції або реінтеграції [3]. Важливо підкреслити, що кожна країна в залежності від її особливостей має змогу самостійно розробляти і встановлювати політику в галузі професійної реабілітації та зайнятості населення, але повинна дотримуватися зазначених у Конвенції принципів та запобігати дискримінації осіб з обмеженими можливостями у цій сфері.

У 1993 році на основі досвіду, набутого в ході проведення Десятиріччя інвалідів Організацією Об'єднаних Націй (1983 - 1992 роки) були розроблені та прийняті у Резолюції 48/96 Генеральною Асамблеєю ООН Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів. Політичною і моральною основою цих Правил є Міжнародний білль про права людини, що включає Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Всесвітня програма дій в щодо інвалідів. Зазначені Правила не є обов'язковими, вони мають рекомендаційний характер для держав, які дотримуються міжнародного права [4]. Згідно цьому документу держави при формуванні національної політики в сфері забезпечення прав інвалідів повинні дотримуватися моральних і політичних зобов'язань щодо забезпечення рівності можливостей для інвалідів. Важливо, що в ньому конкретизуються напрямки, які мають вирішальне значення для забезпечення якості життя, всебічної участі інвалідів у житті суспільства та їх рівності.

Для покращення становища осіб з обмеженими фізичними можливостями у грудні 2006 року Спеціальний комітет ООН розробив і затвердив Конвенцію про права інвалідів. Як справедливо зазначає В.С. Маринець, ця Конвенція являє собою основний міжнародний документ, який кидає виклик старим соціальним установкам та означає собою кардинальні зміни в існуючих підходах до інвалідності [5, с. 504]. Метою цієї Конвенції є заохочення, захист й забезпечення повного й рівного здійснення всіма інвалідами всіх прав людини й основоположних свобод, а також у заохочення поважання притаманного їм достоїнства [6].

У грудні 2009 року Україна ратифікувала Конвенцію про права інвалідів, що суттєво вплинуло на зміни та розробку нових державних програм щодо забезпечення прав інвалідів. Це поклало нових шлях у забезпеченні та захисті прав і свобод осіб з інвалідністю, вплинуло на

більш ефективну їх інтеграцію у суспільство, закріпило принцип недискримінації, рівних можливостей та поваги до особливостей інвалідів.

На сьогодні важливим фактором у формуванні внутрішньодержавного законодавства стосовно забезпечення прав інвалідів є аналіз особливостей міжнародно-правових засад у цій сфері. Прийняття до уваги міжнародного досвіду розвинених країн сприяє більш досконалому та ефективному забезпеченню потреб осіб з особливими можливостями. Впровадження основних принципів та прагнення до міжнародних стандартів безумовно призводить до удосконалення національного законодавства, поліпшення умов життєдіяльності та більш ефективної інтеграції інвалідів у суспільство, що надає змогу цим особам відчувати себе потрібними та невід'ємними від соціуму.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Тищенко М. М.

Література:

1. Декларация о правах инвалидов [Электронный ресурс]: [Резолюция 3447 Генеральной Ассамблеи ООН от 9 декабря 1975 года.]. – Режим доступа: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_117
2. Всемирная программа действий в отношении инвалидов [Электронный ресурс]: [Резолюция 37/52 Генеральной Ассамблеи ООН от 3 декабря 1982 года.]. – Режим доступа: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_427/page
3. Конвенция про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів [Электронный ресурс]: [прийнята 20 червня 1983 року]. – Режим доступа: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/993_065
4. Стандартные правила обеспечения равных возможностей для инвалидов [Электронный ресурс]: [Резолюция 48/96 Генеральной Ассамблеи ООН от 20 декабря 1993 года.]. – Режим доступа: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_306
5. Маринець В.С. Конвенція ООН про права інвалідів та її вплив на українське законодавство у сфері соціального захисту осіб з порушенням слуху [Текст] / В.С. Маринець // Держава і право : зб. наук. пр. / Інст. держ. і пр. ім. В.М. Корецького НАН Укр. – К., 2012. – Вип. 56. – С. 503-512
6. Конвенції про права інвалідів: [підписана 13 грудня 2006 р.] // Офіційний вісник України. - № 17. – Ст. 799

ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Стаценко Артур Володимирович
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права
Харківського Національного
Університету імені В.Н. Каразіна
artur.statsenko@gmail.com

Ключові слова: кримінальна відповідальність юридичних осіб, юридичні особи в кримінальному праві, кримінальна відповідальність, юридична особа, посадові особи юридичних осіб, юридична відповідальність.

В умовах розвитку світової економіки з одного боку, та світової фінансової кризи з іншого, у міжнародного кримінального права виникають нові проблеми і завдання, що обумовлені економічною складовою. Україна сьогодні перебуває у процесі інтеграції до Європейського співтовариства, що викликає необхідність упорядкування нею всієї системи законодавства, з урахуванням усіх світових тенденцій, у тому числі у сфері кримінального права.

Так, 01.09.2014 року набирають чинності зміни до Кримінального Кодексу України [3] а саме положення що стосуються кримінальної відповідальності юридичних осіб. В результаті цих змін до Кримінального кодексу України [4] було внесено додатковий розділ – XIV⁻¹ «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», який містить 9 статей (від 96⁻³ до 96⁻¹¹) і регулює основні положення притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Сама ідея запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб не є новою для кримінального права України. Подібні положення

пропонувались ще у 1993-1997 роках у проекті Кримінального кодексу України, що розглядався Верховною Радою України I та II скликань. За результатами тривалого обговорення ці положення не були підтримані ані представниками науки кримінального права, ані юристами-практиками, ані народними депутатами України, які не проголосували за законопроект, що містив положення про відповідальність юридичних осіб, і прийняли проект Кодексу, в якому цей інститут був відсутнім [5].

Але на практиці такий вид кримінальної відповідальності є новелою Українського кримінального законодавства, хоча у більшості країн світу кримінальна відповідальність юридичних осіб застосовується вже досить ефективно тривалий проміжок часу.

Наприклад, у Великобританії відповідальність юридичних осіб існує з середини 19 сторіччя, а у Сполучених Штатах Америки була визнана у 1909 році. Хоча у Романо-Германській правовій сім'ї загалом застосовується принцип особистої відповідальності винної особи, останнім часом інститут такої відповідальності додається до більшості кримінальних законодавств що належать до цієї правової сім'ї. Сьогодні відповідальність юридичних осіб існує у таких країнах як Австралія, Великобританія, Канада, Угорщина, США, Норвегія, Молдова, Литва, Ірак, Данія, ЮАР та інших. [2, с.167-168].

В рамках світової економіки, та у зв'язку із розвитком трансконтинентальних корпорацій, холдингів та інших світових суб'єктів господарювання, питання кримінальної відповідальності виходить на світовий, міжнародний рівень, і все частіше отримує підтримку та закріплення на міжнародному рівні. Так, ще у 1929 році Міжнародний конгрес з кримінального права у Бухаресті, висловив думку про необхідність запровадження такого виду відповідальності. А у 1978 році Європейський комітет з питань проблем злочинності Ради Європи, надав рекомендації законодавцям країн учасниць визнати юридичні особи

суб'єктами кримінальної відповідальності за екологічні злочини. Одним із найважливіших документів з цього питання стала Рекомендація №88 18 Комітету Міністрів країн - членів Ради Європи – про відповідальність юридичних осіб за правопорушення, скоєні ними в ході їх господарської діяльності [2, с.168].

Однак, на ряду із позитивними моментами, неможна ігнорувати безліч проблем із запровадженням кримінальної відповідальності юридичних осіб у кримінальне законодавство України.

Найбільша складність полягає у вирішенні проблеми із суб'єктивною стороною складу злочину, тому що однією із невід'ємних та найважливіших ознак складу злочину є вина. Вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони, тому що, це – психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої Кримінальним кодексом України, та її наслідків, що виражається у формі умислу чи необережності [3]. Однак зрозуміло, що до юридичної особи це положення не можна застосувати, тому що юридична особа не має психіки та психічного ставлення до ситуації.

Таким чином, аналізуючи зміни до Кримінального кодексу України [4] що вводять кримінальну відповідальність юридичних осіб, а саме ст. 93-³, ми можемо зробити висновок, що застосування кримінальної відповідальності до юридичних осіб можливо лише за наявності двох умов:

1. Вчинення злочину від імені юридичної особи, чи уповноваженою особою юридичної особи (Під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи) [3, ст.96-³]

2.Вчинення злочину повинно відбутись на користь юридичної особи (злочин вважається вчиненим в інтересах юридичної особи, якщо він

спрямований на отримання нею неправомірної вигоди або створення умов для отримання такої вигоди, а так само на ухилення від передбаченої законом відповідальності.).

Таке формулювання основ кримінальної відповідальності юридичних осіб закріплено у більшості кримінальних законодавств світу, які мають такий вид відповідальності.

Кримінальна відповідальність юридичних осіб відповідно до ст.96-³ ККУ [1, 3, 4] може полягати у застосуванні наступних заходів кримінально-правового характеру: 1) штрафу; 2) конфіскації майна; 3) ліквідації.

Також статті 96-³, 96-⁶ Кримінального кодексу України в редакції від 01.09.2014 року передбачає, що до юридичних осіб штраф та ліквідація можуть застосовуватися лише як основні заходи кримінально-правового характеру, а конфіскація майна - лише як додатковий [1, 4]. Необхідно зазначити, що конфіскація та ліквідація юридичної особи в Україні може застосовуватись як захід кримінально-правового характеру за вчинення злочину юридичною особою лише у разі участі юридичної особи у терористичній діяльності, що є одним із ключових моментів у світовій боротьбі із терористичною діяльністю.

Ще однією проблемою такого нововведення є те, що нові положення суперечать основним засадам кримінального права України. По перше, принципу особистої відповідальності та принципу вини особи що скоїла злочин.

За світовою практикою, кримінальна відповідальність юридичних осіб не виключає принципа особистої відповідальності, а існує поруч із ним, вдосконалює та доповнює його. Тобто, якщо раніше, до відповідальності притягувався лише керівник юридичної особи, то зараз, також може бути притягнуто до кримінальної відповідальності безпосередньо саму юридичну особу. У більшості країн світу, що мають такий вид

кримінальної відповідальності такі види як особиста відповідальність та відповідальність юридичної особи існують поряд, одночасно, і не замінюють, не виключають одна одну.

Стосовно суб'єктного складу, суб'єктами відповідно до змін до ККУ можуть виступати - підприємства, установи чи організації, крім державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, організацій, створених ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій [3]. Також вважаємо за потрібне зауважити те, що вітчизняний законодавець обмежив коло суб'єктів такої відповідальності лише організаціями приватного права, виключивши всі підприємства державної власності.

Таким чином, можна дійти висновку, що такі зміни до кримінального законодавства України є новелою і безумовно сприятливо впливають на забезпечення законності в економічній та міжнародній сферах, але введення такого виду кримінальної відповідальності вимагає більш детального вивчення, та внесення значної кількості змін до законодавчих актів з метою усунення протиріч. Тому, багато питань залишається відкритими і будуть розглянуті у наступних публікаціях.

Література:

1. Відомості Верховної Ради.
2. Додонов В.Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть: Монография. / под ред. докт. юрид. наук, проф., С.П. Щербы – М.: Юрлитинформ, 2010. – 448 с.
3. Кримінальний кодекс України (в редакції від 01.09.2014 року): Закон України від 08.06.2001 р. № 2341-III // Офіц. Вісник України. – 2001. – №21. – С.920.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового

режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013 р. № 314-VII // Відом. Верхов. Ради України. – 2014. – № 12. – С. 183.

5. Щеглов Є. Щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб. [Електронний ресурс] / Є. Щеглов // Юридический портал Pravotoday. – 2013. – Режим доступа к журн. : <http://pravotoday.in.ua/ua/press-centre/publications/pub-923/>. – Заголовок с экрана.

ПОЛІЦІЯ ЯК ІНСТИТУЦІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Степанова О.Г.
викладач кафедри
господарського права Донецького
державного університету
управління

Ключові слова: країни ЄС, державні інституції, громадський порядок, поліція, правопорядок, суспільні відносини.

На момент підписання Маастрихтського Договору (1992 р.) держави-учасниці Європейського Союзу (далі – ЄС) офіційно визнали, що однією з головних умов, якій має відповідати будь-яка країна, що претендує на членство в ЄС, є ефективний захист прав і свобод її громадян та існування принципу правової держави (ст. 6 вказаного документа). Досвід розвинених країн ЄС переконливо доводить, що ефективна діяльність поліції, як однієї з найбільш впливових державних інституцій, є чи не найголовнішою запорукою реального забезпечення зазначеного.

Діяльність поліції відбувається у межах реалізації правоохоронної функції держави. Здійснюючи правоохоронну функцію, поліція виконує окрему спеціальну групу завдань, а саме - охорона громадського порядку і боротьба зі злочинністю; здійснення дізнання, досудового слідства і оперативно-розшукової діяльності; проведення дозвільної діяльності щодо придбання, зберігання і перевезення зброї, боєприпасів, вибухових речовин; забезпечення правил перебування на території держави іноземних громадян та осіб без громадянства; проведення в життя правил еміграції та паспортної системи, охорона природних ресурсів та навколишнього середовища, боротьба зі злочинністю та інші [1, с. 91].

Реальний зміст функцій поліції значною мірою детермінується формою державного режиму. В демократичних країнах ЄС(наприклад, у

Франції, Німеччині, Польщі) поліція покликана створювати належні умови для нормального функціонування органів державної влади, державних та громадських інститутів, а також охорони суспільних відносин від протиправних посягань. Крім того, дії поліції у Франції, Німеччині, Польщі, в остаточному підсумку, концентруються навколо її головного завдання – створення у суспільстві умов, за яких можливе нормальне функціонування всієї системи державних органів. В даному контексті А.В. Мелехін відмічає, що від гнучкості та компетентності поліцейських служб багато у чому залежить реальна практична діяльність державного апарату [2, с. 41].

З точки зору правової характеристики, поліція держав ЄС, втілюючи правоохоронну функцію в державі, як орган влади, функціонує у кількох напрямках: адміністративний, профілактичний напрямок, оперативно-розшуковий напрямок, кримінально-процесуальний напрямок, виконавчий та охоронний напрямки. Функціонуючи у зазначених напрямках, поліція використовує два основних методи – переконання і примус. Методи переконання розраховані на свідоме виконання приписів державної влади, а методи примусу передбачають, в разі необхідності, можливість застосування насильства [36, с. 84]. При цьому можливість здійснення примусу є головним в характеристиці правоохоронної функції.

В контексті правоохоронної діяльності поліції переконання та примус становлять систему засобів впливу держави (поліції чи посадової особи) на свідомість і поведінку людей і є необхідною умовою нормального функціонування суспільства. Відповідно, поліція – орган примусової підтримки правопорядку. Надане поліції право застосовувати силу для виконання своїх обов'язків є головною рисою поліції як державно-владного інституту, що обумовлює особливість її становища в системі органів виконавчої влади. Проте, у державах ЄС застосування примусу є крайнім заходом підтримання правопорядку. Перевага

віддається застосуванню заходів переконання, що цілком відповідає основним принципам і цілям існування ЄС.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. Бусел В.Т.]. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. — 1440 с.
2. Мелехин А.В. Организационно-правовой аспект деятельности силовых структур зарубежных стран: учебн. пособие / А.В. Мелехина, А.Р. Попченко — М.: ВНИИ МВД России, 1998. — 88 с.

ЩОДО ВЗАЄМОУЗГОДЖЕНОСТІ ПРИНЦИПІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Стоянова Олена Євгенівна
викладач кафедри міжнародного права
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
i_e_e@ukr.net

Ключові слова: принципи міжнародного права, принципи національного права, правова система, взаємоузгодженість.

Післявоєнна епоха міжнародних відносин відзначилася рядом значних кризових ситуацій. У більшість з них безпосередньо або посередньо були втягнуті великі держави. Так, в 50-х роках виникла «Суецька» або «близькосхідна криза» (після націоналізації Єгиптом Суецького каналу), в 60-х роках «Кубинська криза», в 70-х «Берлінська криза» (коли СРСР перекрив всі комунікації і закрит доступ до Західного Берліна). Також весь період «холодної війни» був станом постійних кризових відносин між великими державами [1, с. 85]. Але вони не призводили до відкритих воєнних сутичок, тому що в міжнародних відносинах, в міжнародному праві пам'ятаючи жахи світових війн затвердилися певні принципи взаємовідносин між державами.

Загальновизнані принципи і норми міжнародного права визнаються конституціями, законами і звичаями держав-членів світового співтовариства складовою частиною їхньої правової системи, тобто джерелами внутрішньодержавного права.

В сучасному світі в результаті процесу глобалізації спостерігається тенденція зростаючого впливу міжнародного права на систему і галузі національного права і гармонізації внутрішнього та міжнародного законодавства. Розглядаючи проблеми взаємодії норм міжнародного і національного права, необхідно зазначити, що міжнародне право і

національне право є самостійними, автономними відносно одна до одної і в той же час взаємодіючими, взаємозв'язаними і взаємозалежними правовими системами. Співвідношення і зв'язок між нормами національного і міжнародного права характеризуються їх постійною координацією, взаємоузгодженістю і взаємодоповнюваністю [2, с. 62].

З огляду на специфіку міжнародного права й процесу створення його норм немає визнаного всіма суб'єктами міжнародного права якогось єдиного правового акта, яким би встановлювався перелік вказаних принципів і норм. У сучасному міжнародному праві паралельно діє значна кількість принципів і норм, які визнані усіма державами. Тому вони вважаються загальними, універсальними принципами і нормами міжнародного права. Вони є ядром системи міжнародного права, являють собою основоположні норми даної галузі, імперативні за природою.

Перелік та інтерпретація загальновизнаних принципів міжнародного права зафіксована перш за все в таких фундаментальних міжнародно-правових актах, як Статут ООН; Декларація 1970 р. ООН про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН; Декларація принципів, якими держави-учасниці будуть керуватися у взаємних відносинах, затверджена Заключним Актом Ради з безпеки і співробітництва в Європі від 1975 р.; Загальна декларація прав людини ООН 1948 р.; міжнародні пакти про права людини 1966 р.; Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р.; Віденська конвенція про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 р. та ін.

Виходячи зі змісту ст. ст. 1 і 2 Статуту ООН [№ 3], основними принципами взаємовідносин держав визнано: 1) підтримання міжнародного миру та безпеки; 2) колективне співробітництво щодо запобігання та усунення загрози миру і придушення актів агресії або інших

порушень світу; 3) залагодження і дозвіл мирними засобами міжнародних спорів або ситуацій, які можуть призвести до порушення миру; 4) розвиток дружніх відносин між націями на основі поваги принципу рівноправності і самовизначення народів; 5) утримання в міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування; 6) територіальна недоторканність або політична незалежність держав; 7) невтручання у внутрішні справи держав; 8) утримання від надання допомоги будь-якій державі, проти якої ООН робить дії превентивного або примусового характеру.

Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН [4] від 24 жовтня 1970 р., проголошує такі принципи: 1) держави утримуються в їхніх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим способом, не сумісним з цілями Організації Об'єднаних Націй; 2) держави вирішують свої міжнародні спори мирними засобами таким чином, щоб не піддавати загрозі міжнародний мир, безпеку та справедливість; 3) обов'язки держав відповідно до Статуту ООН не втручатися у справи, що входять у внутрішню компетенцію будь-якої держави; 4) обов'язки держав співпрацювати між собою відповідно до Статуту ООН; 5) рівноправність і самовизначення народів; 6) суверенна рівність держав; 7) держави сумлінно виконують зобов'язання, прийняті ними відповідно до Статуту ООН.

Ф.І. Кожевников писав: «Більшість загальноновизнаних принципів і норм було закріплено в Статуті ООН, у Декларації про принципи міжнародного права... 1970 р. і в Заключному Акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р.» [1, с. 86]. Оскільки він писав про *більшість*, можна дійти висновку, що є такі загальноновизнані норми і принципи, котрі в ці акти не увійшли. Ще раніше була висловлена думка

про зростання кількості й ваги загально визнаних норм. Так, у Хартії економічних прав і обов'язків держав, яка прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 12 грудня 1994 р., кількість основних принципів збільшилася до 15 (розд. I). Досить емко щодо цього висловився Л. Антонович: «Немає повністю авторитетного, вичерпного і точного переліку основних принципів міжнародного права» [5, с. 35].

Таким чином, міжнародне товариство неодноразово підтверджувало вірність основним принципам міжнародного права, їх взаємозв'язок і взаємозалежність. Воно виходить з того, що порушення будь-якого одного принципу неминуче тягне порушення ряду інших. Разом з тим критерій зарахування до числа основних принципів міжнародного права тієї чи іншої норми до сьогодні не уявляється достатньо чітким [1, с. 86]. Все це може утворити певні труднощі під час правозастосовної діяльності в Україні, оскільки в ряді законодавчих актів містяться положення про пріоритет основних принципів міжнародного права над внутрішнім правом України. Зокрема, Законом України від 29 червня 2004 р. «Про міжнародні договори України».

Література:

1. Черкес М.Ю. Міжнародне право: Підручник. - К.: Правова єдність, 2009.- 392 с.
2. Іванченко О.В. Співвідношення принципів національного та міжнародного права // Юридичний Вісник.- 2011.- № 1.- С. 62-66.
3. Устав Организации Объединенных Наций от 26 июня 1945 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.un.org/ru/documents/charter/chapter1.shtml>
4. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом ООН: Утвержденная резолюцией 2625 (XXVI) Генеральной Ассамблеи ООН от 24 октября 1970 г. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.un.org|russian|documen|gadocs|convres|r25-2625.pdf>
5. Antonowicz Lech. Podrecznik prawa miedzynarodowego.- Wyd. Czwarte. W-Wyd. Prawnicze PWN, 1998.- 296 s.

КАТЕГОРІЯ «СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД» У РІШЕННЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ПОНЯТТЯ ТА КРИТЕРІЇ

Тобота Юрій Анатолійович

старший викладач кафедри міжнародного права
Харківського національного університету В. Н. Каразіна,

кандидат юридичних наук

premio4wd@yandex.ru

Ключові слова: справедливість, судовий розгляд, Європейський суд з прав людини.

1. Європейський суд з прав людини (далі – Європейський суд) є однією з інституцій Ради Європи, створений 21 січня 1959 року з метою контролю за дотриманням прав людини та громадянина та діє на підставі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [1, Ст. 2371] (далі – Конвенція). Основними функціями Європейського суду є розгляд скарг про порушення прав, гарантованих Конвенцією, поданих, зокрема приватними особами проти тієї чи іншої держави-учасниці Конвенції.

2. Однією з основних причин подання таких скарг є порушення вітчизняними судами права особи-скаржника на справедливий судовий розгляд його справи безстороннім та неупередженим судом (ст. 6 Конвенції). Причому за статистичною інформацією, наведеною у офіційних джерелах, у період з 1959 по 2011 роки 33 % від усієї кількості скарг, поданих до Європейського суду, були пов'язані саме з порушенням вітчизняними судами права на справедливий судовий розгляд [2]. Проте в практиці вітчизняних судів та Європейського суду не склалося єдиного розуміння поняття «справедливий судовий розгляд» та його критеріїв.

3. Під «судовим розглядом» розуміють у науковій літературі: 1) систему норм права, що визначає суспільні відносини між суддею (судом) та іншими учасниками процесуальної діяльності при розгляді по суті й вирішенні справ [3, с. 147] – йдеться про відповідні кодекси (цивільний процесуальний тощо); 2) стадію певного виду судочинства (кримінального, цивільного тощо), у якій, власне, й вирішується по суті справа; 3) сукупність дій суду з розгляду справи. При цьому діяльність Європейського суду не регламентована певним процесуальним кодексом (на кшталт, наприклад, цивільного процесуального кодексу України) та не поділена на певні, заздалегідь визначені, стадії, які притаманні вітчизняному цивільному чи кримінальному процесам (зокрема в Європейському суді не дають показань свідки та треті особи). Відтак, зміст поняття «судовий розгляд» полягає у сукупності дій суду, пов'язаних із розглядом справи (цивільної чи кримінальної).

4. Такі дії судів мають бути у контексті положень ст. 6 Конвенції справедливими. Проте ані Конвенція, ані вітчизняне процесуальне законодавство не дають відповіді на питання про те, що таке справедливість судового розгляду, на порушення якої посилаються скарги при зверненні до Європейського суду, та яким критеріям має відповідати судовий розгляд у вітчизняних судах, щоб відповідати фундаментальній вимозі справедливості.

В узагальненому вигляді «справедливість» – це: 1) неупередженість (об'єктивність) у відносинах між суб'єктами права, відповідність таких відносин моральним та правовим нормам; 2) певне співвідношення (пропорційність) між явищами (наприклад, злочином та покаранням); 3) рівність правового статусу суб'єктів права (учасники судового провадження мають рівні процесуальні права й обов'язки). Отже, термін «справедливий» у процесуальному аспекті означає неупереджений

(незалежний) та об'єктивний, такий, що у рівній мірі (без привілеїв) враховує інтереси учасників судового провадження, відповідає моральним та правовим нормам.

Таким чином, «справедливий судовий розгляд» можна визначити як сукупність послідовних дій щодо розгляду й вирішення по суті справи, переданої на розгляд суду і яка належить до його компетенції, які характеризуються неупередженістю (об'єктивністю) до учасників провадження та однаковим ставленням до прав та інтересів кожного з них. Суть справедливого судового розгляду полягає у максимально можливому захисті прав та свобод особи, яка звернулася до суду, що має на меті відновлення того становища, яке існувало до їх порушення.

У той же час обраний судовою практикою Європейського суду загальний підхід скоріше оцінює, *що* є несправедливим, ніж визначає, якою повинна бути процедура розгляду справ, щоб вона відповідала критерію «справедливого» [4, с. 67-69]. Відтак, постає питання знаходження критеріїв справедливості, яким має відповідати процедура судового розгляду.

5. Етимологічно слово «критерій» означає ознаку чого-небудь, на підставі якої здійснюється оцінка певного явища; це мірило оцінки. Тож критерій справедливого судового розгляду – це ознака, на підставі якої можна судити про те, чи відповідають дії суду з розгляду та вирішення справи вимогам неупередженості (об'єктивності) до учасників провадження та однакового ставлення до прав та інтересів кожного з них. Перелік таких критеріїв Європейський суд не наводить, але аналіз окремих судових справ, за якими ним постановлені рішення, дає підставу стверджувати, що до таких критеріїв належать, зокрема надання підозрюваному вчиненні кримінального правопорушення належної юридичної допомоги, право особи не давати показань і право не свідчити проти себе, можливість вільного доступу до правосуддя, рівноправність сторін судового

провадження, змагальність, публічність здійснення правосуддя, незалежність та неупередженість суду, розумний термін розгляду справи, презумпція невинуватості та інші. Зазначені критерії справедливого судового розгляду знайшли своє відображення у ст. 6 Конвенції та імплементовані у відповідних статтях вітчизняних процесуальних кодексів (зокрема кримінального процесуального) як вимоги до діяльності з розгляду та вирішення справ вітчизняними судами.

Література:

1. Про захист прав людини і основоположних свобод: конвенція [учинено в Римі 4 листоп. 1950 р.]: зі змінами, внесен. Протоколом № 11 // Офіц. вісн. України. – 2006. – № 32. – Ст. 2371.
2. Трюхан В., Стасів Р. Всі дороги ведуть в... Європейський суд // Юридичний журнал. – 2012. – № 1(115). – С. 52-60.
3. Тертишніков В. І. Цивільний процес України (лекції): Навч.-практ. посіб. / В. І. Тертишніков. – Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. – 272 с.
4. Reid Karen. A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, 2nd ed. / Karen Reid. – London: Thompson/Sweet & Maxwell, 2004. – 648 p.

ПРОПОРЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ РЕКЛАМА ПРОДУКТІВ
ХАРЧУВАННЯ, ЩО МОЖУТЬ ШКОДИТИ ЗДОРОВ'Ю: ЗАРУБІЖНИЙ
ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Тоцький Броніслав Артурович

аспірант, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького

НАН України

bronislav.totskyi@gmail.com

Ключові слова: принцип пропорційності, продукти харчування, міжнародний досвід.

Економіка України зараз знаходиться на тому етапі розвитку, коли споживчий кошик формується завдяки різним способам поширення інформації про товари та послуги. Основним таким способом поширення є реклама, яка може бути спрямована на пропагування різноманітних товарів. Так, останнім часом в боротьбі за здоровий спосіб життя законодавець ввів обмеження щодо реклами тютюнових та алкогольних виробів. Але поки поза увагою залишається реклами продуктів харчування, які можуть шкодити здоров'ю людини: фаст-фудів, сильногазованих напоїв тощо. *Актуальність* цієї статті зумовлюється тим, що законодавець фактично не регулює рекламу продуктів харчування, шкідливість яких доведена науковцями. У деяких випадках такі продукти можуть мати більш згубний результат для організму людини ніж вищезгадані тютюн та алкоголь. *Мета* даної статті – показати регулювання такої реклами в державах світу із ціллю пошуку оптимальної моделі для України.

Загальною характеристикою пропорційності обмежень реклами цих товарів є те, що у всіх її проявах реклама не повинна бути оманливою та

повинна вказувати на ті характеристики товарів, які є небезпечними для здоров'я[8]. Є такі випадки, коли товари, які шкодять здоров'ю взагалі заборонено рекламувати. Так, у Таїланді заборонена будь-яка реклама енергетичних напоїв.

Регулювання реклами у цій сфері є новим, тому не дивно, що це питання не має спеціального регулювання в Україні. Так, нормативно-правові акти у різних державах почали прийматися після того, як ВООЗ закликала країни до зменшення реклами нездорової продукції [3]. З тих пір, важливі зміни почали відбуватися у сфері регулювання рекламування товарів, що можуть негативно впливати на здоров'я людини, щодо молоді та дітей. Також ВООЗ підтримує регулювання та скорочення реклами висококалорійної та непоживної їжі та напоїв[6]. Варто розглянути практику окремих держав у цій галузі.

Так, у **Фінляндії** прийняті Принципи діяльності Омбудсмена із захист прав споживачів щодо дітей та реклами продуктів харчування [10]. Хоч цей акт і не має сили закону, але на практиці використовується для тлумачення Закону про захист прав споживачів, тому має важливе значення. Відповідно до цих принципів, продавці повинні бути обачливими, коли разом з продуктами харчування кладуть безкоштовний подарунок. Так, цей подарунок повинен бути відокремлений від продуктів харчування, щоб покупець не міг завдати собі шкоди цим подарунком. Також рекомендовано, щоб не проводилися різного роду акції та тоталізатори щодо ринку продуктів харчування, цільовою аудиторією яких є діти.

У **Франції** були прийняті відповідні зміни до Кодексу з охорони здоров'я [5]. Чинне законодавство Франції вимагає, щоб реклама переробленої їжі, а також продуктів харчування чи напоїв, що містять додаткові жири, підслащувачі чи солі, у всіх медіа, не зважаючи на те, чи вона спрямована на дорослих чи дітей, повинна містити спеціальне

дієтологічне повідомлення-застереження. Рекламодавець може не розміщувати таке повідомлення, але він повинен заплатити податок (1,5 % від річних витрат на таку рекламу) до фонду харчових кампаній. Крім того, пропонується повна заборона реклами висококалорійної низько поживної їжі.

Ірландія є найпрогресивнішою у цій сфері правового регулювання. Відповідно до Кодексу дитячої реклами, що виданий Комісією із питань мовлення [1], у Ірландії діють ряд обмежень для реклами. Реклама, яка спрямована на дітей, не повинна заохочувати дітей до вживання нездорової їжі чи напоїв. Така реклама повинна адекватно показувати роль даного продукту в контексті збалансованої дієти та здорового стилю життя. Реклама не повинна містити будь-якої хибної чи некоректної інформації щодо харчової цінності продукту. Також не повинно бути некоректної чи хибної порівняльної реклами. Вона не повинна мати на увазі, що такий продукт може бути заміником фруктів та/чи овочів. Всі реклами фаст-фудів повинні мати в усній чи письмовій формі повідомлення, що такі продукти можуть вживатися в невеликій кількості чи як частина збалансованої дієти. Також в Ірландії заборонено, щоб відомі люди чи зірки спорту рекламували продукти харчування чи напої.

У **Великобританії** прийнятий т.зв. Ofcom [11] закон. Цей акт передбачає заборону реклами товарів, що містять високу кількість жирів, цукру чи солі, у програмах, цільовою аудиторією яких є діти до 16 років. Це положення поширюється на:

- програми для дошкільнят;
- програми, які транслюються в дитячий прайм-тайм на комерційних чи публічних каналах мовлення, а також на всіх кабельних та супутникових каналах;
- програми, які орієнтовані на молодь та привертають увагу дітей до 16 років пропорційно більшу ніж зазвичай;

- всі дитячі канали;

В **Норвегії** та **Швеції** взагалі заборонена телевізійна реклама, цільовою аудиторією якої є діти до 12 років [4].

В ряді країн це питання врегульовується на рівні т.зв. «кодексів честі». Саморегулювання є найбільш поширеним способом регулювання реклами у цій сфері. В **Іспанії** таким кодексом заборонена реклама продуктів харчування, що мають шкідливий ефект, відомими для дітей особистостями, а також розміщення такої реклами у телепрограмах, розрахованих на дітей. У **Голландії** відомим серед дітей людям також заборонено рекламувати таку їжу чи напої по радіо чи телебаченню, якщо ця реклама направлена на дітей.

У **США** це питання також здійснюється під контролем саморегулювних організацій. Відділ Перегляду Дитячої Реклами (Children's Advertising Review Unit), саморегулювна організація в сфері реклами для дітей, видає рекомендації, які в більшості випадків виконуються компаніями. Серед таких рекомендацій:

1. Реклама не повинна хибно пропагувати товари в контексті того, що вони збільшують зріст, силу, розум тощо;
2. Використовувати «відповідальне використання товарів», тобто, при рекламі продукту, показувати його разом з іншими продуктами. Це необхідно, щоб не склалося хибне враження про самодостатність цього товару [2];
3. Прихована реклама у відеоіграх, акціях повинна піддаватися контролю.

Крім того, суди США здійснюють контроль за таким підтриманням справедливих меж такої реклами. Зараз Верховний суд США використовує т.з. *Central Hudson* тест. Відповідно до цього тесту, уряд може здійснювати пропорційні обмеження свободи комерційного вираження якщо виконуються вимоги принципу пропорційності (обмеження має бути передбачене нормативним актом, мати легітимну мету та бути мінімально

необхідною у цій сфері). Уряд видає відповідні акти, тому перший критерій виконується. Легітимно метою є запобігання дитячого ожиріння та надмірної хворобливості. Єдиним питанням в даному випадку є встановлення межі прийнятності такого регулювання то пропорційності таких обмежень [7, 39]. Але, на нашу думку, якщо стоїть питання здоров'я майбутніх поколінь, то обмеження можуть бути найжорсткішими в т.ч. і повна заборона.

Загальним висновком у контексті даного питання має бути твердження Верховного Суду США у справі *Prince v. Massachusetts*: «повноваження державної влади у справах, що стосуються дітей набагато ширша, ніж щодо дорослих... Демократичне суспільство засновується на його продовженні, на здоровому, всебічно розвинутому поколінні молодих людей... Такий розвиток може бути забезпечений навіть шляхом введення певних застережень щодо можливих небезпек та загроз» [9].

Виходячи з вищесказаного можна зробити висновок, що обмеження реклами, що може бути шкідливою для здоров'я людей, особливо дітей, є необхідним в контексті загального здоров'я нації. Але в контексті розвитку правової системи України, наразі практично не можливо вводити законодавчо такі обмеження. На нашу думку, такі дії мають здійснюватися шляхом саморегулятивних організації або судовою практикою за позовами громадських організацій із захисту здоров'я нації.

Література:

1. Children's Advertising Code. Dublin, Ireland: Broadcasting Commission of Ireland; 2005.
2. Children's Advertising Review Unit (CARU). Self-Regulatory Program for Children's Advertising.
3. Global Strategy on Diet, Physical Activity and Health. Geneva, Switzerland: World Health Organization; 2004
4. Institute of Medicine. Food Marketing to Children and Youth: Threat or Opportunity? Washington, DC: National Academies Press; 2006.

5. Legifrance. LOI n° 2004-806 du 9 août 2004 relative à la politique de santé publique (1): NOR: SANX0300055L.2004.

6. Marketing of Food and Non-alcoholic Beverages to Children: Report of a WHO Forum and Technical Meeting, Oslo, Norway, 2-5 May 2006. Geneva, Switzerland: World Health Organization; 2006.

7. Parment W, Smith J. Free speech and public health: A population-based approach to the First Amendment. *Loyola Los Angeles Law Rev.* 2006.

8. *Pelman v. McDonald's Corp.*, 237 F.Supp. 512 (S.D.N.Y. 2003)

9. *Prince v. Massachusetts* 321 U.S. 158 (1944)

10. Recommendations and Good Practices for Business, Children and Foodstuffs Marketing. Helsinki, Finland: Consumer Agency and Ombudsman, National Public Health Institute; 2005.

11. Television Advertising of Food and Drink Products to Children: Statement and Further Consultation. London, England: Office of Communications; 2006.

TO THE ISSUE OF THE INSURER'S RIGHT TO SUBROGATION
UNDER THE PROFESSIONAL LIABILITY INSURANCE

Olena Faiier

PhD of Law, Associate Professor

Department of International Law

Faculty of International Economic Relations and Tourist Business

Karazin Kharkiv National University

fayer.lena@yandex.ua

Key words: subrogation, property insurance, legislations, civil liability, insurance indemnification.

Subrogation – is one of the assignments, meaning the new creditor who has actually performed the obligation to pay some money, is granted with a right to demand an appropriate compensation from the person responsible for the caused losses [8, p. 812; 3, p. 219].

Based on the provisions of the law, the subrogation mechanism may be applied only with the property insurance. The Civil Code of Ukraine excludes a possibility of subrogation in both the personal insurance and the liability insurance [7]. Subrogation follows directly from the law. A proof of the insurer having the right to subrogation is an insurance contract and a document confirming the payment of insurance indemnification.

The problem of realization of subrogation mechanism under liability insurance has arisen repeatedly. One group of scientists (Yu. B. Fogelson, A. Biryuchev, A. I. Khudyakov, D. Boivin) insists on subrogation under the liability insurance being inadmissible in general [6, p. 458-461]. Another group of scientists (V. A. Rahmylovych, S. V. Dyedikov, B. S. Schatz, Yu. V.

Zaikin) allows applying of subrogation in certain types of the liability insurance [10, 6].

The Canadian legislation insists on distinguishing subrogation from assignment. In insurance law of Canada, an assignment is the transfer of a right from the insured to another party, whereas subrogation is merely the exercise of a right belonging to the insured [1, p. 280-307].

We accede to the A. I. Khudyakov's idea that the recovery of the amount of an insurance compensation from the insurer under regress or subrogation at the liability insurance means that the liability insurance did not actually exist, so far as, this construction excludes the risk of the insurer in the liability insurance contract in general, and the professional liability insurance contract, in particular [2, p. 458-461].

Note also that the legislator's choice in Ukraine is generally methodologically correct to determine the circumstances in which the insurer concluding contracts of compulsory insurance of the civil liability of owners of vehicles, after the payment of insurance reimbursement, is entitled to claim to the insured (Article 38 of the Mandatory automobile liability insurance Act of Ukraine[9]).

In this connection, we suggest considering the following insurer's right arising from a signed contract of the professional liability insurance, which although has features similar to the regress, yet differing from it since there is the structure in the same relationship, without creating a new relationship. In our opinion –the insurer is entitled to require from the insured to return the amount of money within its actual costs of the insurance redress payment to the beneficiary in the following cases:

- 1) if the insured or a person whose professional liability has been insured, perform their professional activity under intoxication through alcohol, drugs or other addiction;

2) if the insurer has no documents permitting to carry out a certain type of professional activity (if the possession of such a document is required according to the current legislation of Ukraine) or without any documents certifying specialist education;

3) if the insured has caused damage intentionally.

References:

1. Boivin Denis. Insurance law (Essentials of Canadian law) / Denis Boivin. – Toronto : Irwin Law 347 Bay Street Suite 501 Toronto, Ontario M5H 2R7, 2004. – 336 p.

2. Khudyakov A. I. Insurance Law / A. I. Khudyakov. – St. Petersburg. : Aslanov Publishing house «LegalPressCenter», 2004. – 691 pgs.

3. Pobedonostsev K. P. The Course of Civil Law : In three parts. Part 3 / Under V. A. Tomsynov's edition. – M. : Publishing house «Dzercalo», 2003. – 608 p. – («Russian Law Heritage Series»).

4. Professional liability insurance for attorneys, accountants, and insurance brokers / W. David. Ichel. – New York : Practicing Law Institute, 1986. – 616 p.

5. Professional liability : law and insurance / Ed. by R. Hodgins. – London – New York : LLP, 1996. – 703 p.

6. Schatz B. S. Subrogation under insurance liability [electronic resource] / B. S. Schatz // LegalClub – Virtual Lawyers Club. – Access mode : <http://www.yurclub.ru/docs/insurance/article10.html>.

7. The Civil Code of Ukraine : the Law of Ukraine of 16.01.2003 № 435-IV // Journal of Verhovna Rada of Ukraine. – 2003. – № 40. – 44. – Art. 356.

8. The encyclopedia of Civil Law of Ukraine / The Institute of State and Law named after V. M. Koretsky The Ukrainian National Academy of Scientist, Editor in charge Ya. M. Shevchenko. – K. : In Jure, 2009. – 952 pgs.

9. The Mandatory automobile liability insurance Act of Ukraine : the Law of Ukraine of 01.07.2004 № 1961-IV // Journal of Verhovna Rada of Ukraine. – 2005. – № 1. – Art. 1.

10. Zaikin Yu. V. Liability insurance in Ukraine : Synopsis of dissertation. ... PhD of Economics : 08.04.01 / Yu. V. Zaikin . – K., 2003. – 19 pgs.

THE ELUSIVE PURSUIT OF HIERARCHY ON INTERNATIONAL LAW:
DOCTRINAL RESPONSES TO THE GLOBAL LAW

José Gustavo Prieto Muñoz

Researcher focused in the areas of International Investment Law and
International Economic Law

Professor of law in Quito, Ecuador

Invited Lecturer in Universities and Institutes in Bulgaria, Russia, and Ukraine

PhD candidate at the University of Verona, Italy

gprieto@inteclawgpm.com

The creation of multiple treaties is something that have been part of the wider phenomenon of the expansion of international law that provides norms on the international level for almost all aspects of human activity. This expansion involves both the increase of substantive norms, and the increasing number of international bodies created with the aim to solve disputes, where at least one of the parties is a state. The former can be more properly refer as a normative expansion, while the later can be call institutional expansion. This general normative phenomenon took place after World War II, but especially in the last decade of the XX century.

It was clear that International Law was not responding to the necessities of the societies of the post war period, which were eager for legal instruments on the international level to face problems such as the reconstruction of the economic world order. The following decades took place a substantive expansion that has been study like the fragmentation of international law, and that has focus its studies on a variety of branches on International law (e.g. Human rights, International Criminal Law, International Investment Law, etc.) that came along with an increase of adjudicative bodies. Among the works about this fragmentation of international law.

The general characteristic of this debate of fragmentation usually follows a hierarchical view that focuses in two things: Validity and Hierarchical interpretation. Validity on one hand is application of the system of sources established in the article 38 of the Statute of the International Court of Justice (ICJ). From the perspective of the theory of H.L. Hart, this article works as the ‘secondary rules’ of the international law system because establishes the ‘primary rules’ that ought to be applied to specific cases[1]. On the other hand, Hierarchical interpretation, in the terms of the Vienna Convention. Therefore; the application of these elements – validity an hierarchy- result that in case of a conflict of two valid norms there is one that must prevail. Under this perspective closely connected with the positivism standpoint, the problem of fragmentation is a problem of interpretation, and the solution of any conflict will arise establishing what the valid and superior norm is in a particular case.

In the case of international law then the question of validity will depend on the ‘pedigree’ of the traditional sources of international law [2]. However, this approach used to deal with the expansion of norms and institutions cannot help to fully understand the developments and issues on the global arena, because it only see the production of legal norms that comes from the state, and miss the transnational element inherent in many global activities.

From the perspective of article 38 of the SICJ, whatever that can be analyzed will look like either like: costume, treaties or general principles. For those particular reasons, the questions about fragmentation and expansion, at the end are also questions of methodology , because international law and the debate of fragmentation cannot exist in an ‘intellectual vacuum’.As a consequence, a full understanding of international law cannot be made only inside the borders of the discipline.

The first steps to recognize that the pursuit of a strong structural normative hierarchy on the global arena can be a very difficult – if not impossible - enterprise. One of the reasons is because the nation-states, in their

Westphalian form, have lost the monopoly in the creation of Law in the broader sense. This does not mean that states do not control the international law creation process but, they are no longer the sole actors.

The conceptual stand point of global legal pluralism brings the idea of coexistence of norms in different levels: intra-national, international and Transnational. For that reason it can be useful to capture the current state of the debate. In a broad sense pluralism refer to: *"a situation in which two or more laws (or legal systems) coexist in (or are obeyed by) one social field (or a population or an individual)"*[4].

The idea of global pluralism, have been reach from two doctrinal sides: traditional legal pluralism doctrines, and the approach from the globalization scholars and theorist that are more likely interested of legal structures and institutions than in the communities that create them.

These two evolutions have concluded the idea of coexisting of systems in tree levels: intra (traditional pluralism), external and transnational levels. The concept of global legal pluralism implies therefore a response to globalization where exist multiple assertions of legal authority over the same act [5]. However, among these levels probably the transnational is the most controversial, because it means to abandon the idea of the state as a sole law maker, along with the concept of 'territorially-based authority'. This implies the existence of tensions and conflicts in cases were exists 'overlapping legal authorities'.

These sectoral interdependences in the current global society represents a break from the traditional conception of international law, because it means the collision not only of norms but the collision of 'legitimacies' or 'discourses', in other words the tensions cannot be think only as an interpretation problem. Taking this into account, the existence of 'global sectors' that generate this inter-systemic conflicts demand a space of coexistence, a space for 'legitimate

difference' that has already begun in the interaction of adjudicators in the international level [6].

It can be concluded that the construction of a strong normative hierarchy on the international level is hard to achieve in the context of globalization, because it is not that the international law is fragment, it is the global society that is fragmented with different 'rules of recognition', often referred as the 'fragmentation of legitimacies' [7]. The next step for the discipline is to incorporate to the debate different doctrinal approaches referred as 'methodological pluralism', like the one briefly describe here, or others that can seek to build bridges between different global sectors [8].

References:

1. H. L. A. Hart, *The Concept of Law*, Clarendon Law Series (Oxford,: Clarendon Press, 1961).
2. Simma Bruno et al., "Symposium on Method in International Law: The Responsibility of Individuals for Human Rights Abuses in Internal Conflicts: A Positivist View," *American Journal of International Law* 93(1999). P. 305
3. Iain Scobbie in *International Law*, ed. Malcolm D. Evans(Oxford: Oxford : Oxford University Press, 2006). P.59
4. Ralf Michaels, "Global Legal Pluralism," *Annual Review of Law & Social Science; Duke Law School Public Law & Legal Theory. Research Paper No. 259*. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1430395> 5(2009).p.3
5. Paaul Schiff Berman, "Global Legal Pluralism," *Southern California Review* 80(2007).p.1159-60
6. William W. Burke-White, "International Legal Pluralism," *Michigan Journal of International Law* 25(2004). P.979
7. David. Kennedy, "One, Two, Three Many Legal Orders: Legal Pluralism and the Cosmopolitan Dream," *University Review of Law and Social Change, New York* 31(2007).
8. Harlan Grant Cohen, "Our Fragmenting Legal Community. (Finding International Law, Part 2)," *New York University Journal of International Law and Politics (JILP)* 44, no. 4 (2012). P.1068
9. See Ernst-Ulrich Petersmann, "Jiel Debate: Methodological Pluralism and Its Critics in International Economic Law Research," *Journal of International Economic Law* 15, no. 4 (2012).

ПОЛІТИЧНІ СИМВОЛИ У РІЗНИХ КОНСТИТУЦІЙНИХ СИСТЕМАХ (НА ПРИКЛАДІ США ТА ФРН)

Червяцова Аліна Олегівна,
к.ю.н., доцент
заступник декана юридичного факультету з питань міжнародного
співробітництва
ХНУ імені В.Н. Каразіна,
доцент кафедри конституційного, муніципального і міжнародного права,
alinaCH@ukr.net

Ключові слова: права людини; свобода вираження поглядів; міжнародні стандарти; політичні символи; відповідність за неповагу до державних символів; державний прапор; захист державного прапору; Верховний Суд США; Конституційний Суд ФРН

1. Політичні символи – важлива складова політичної культури, вони сприяють ідентифікації, соціалізації, мобілізації та комунікації, впливають на формування поглядів, цінностей, ідеалів у суспільстві. Символ – це простий і разом із тим дієвий спосіб поширення ідей, що діє на підсвідому, емоційному рівні. Це пояснює, чому поводження з політичними символами, зокрема, державним прапором або гімном, породжує запеклі спори у конституційному праві.

2. Показовим прикладом таких дебатів є справа *Texasv. Johnson*, по якій перевага лише в один голос дозволила Верховному Суду США прийняти рішення на користь заявника і звільнити його від кримінальної відповідальності за спалення державного прапору під час акції протесту. Зазначене рішення було сприйняте неоднозначно американським суспільством. Зокрема, було зроблено спробу внести зміни до Конституції США і доповнити її положенням, яке б встановило кримінальну відповідальність за наругу над державним прапором. Спроба виявилася

невдалою, але Конгрес США спромігся прийняти Закон про захист прапора, який згодом був визнаний неконституційним у справі *U.S. v. Eichman*.

3. Приблизно у той сам час, як Верховний Суд США розглядав справу *Eichman* (початок 1990-х), Конституційний Суд ФРН також зіткнувся з аналогічною проблемою і скасував відповідальність за образливе зображення державного прапора. Попри те, що названі рішення підкреслили значення свободи вираження поглядів, конституційне право США та ФРН мають різні підходи до вирішення конфлікту між цією свободою і інтересом захисту державних символів.

4. Верховний Суд США дійшов висновку, що він не може захистити державний прапор, оскільки подібні обмеження свободи вираження поглядів суперечать Першій поправці до Конституції США; у той час як Конституційний Суд ФРН визнав наявність інтересу держави у забезпеченні поваги до державних символів і, відповідно, припустимість обмежень свободи вираження поглядів заради цієї мети. Підходи органів конституційної юрисдикції викликають здивування, особливо враховуючи різне ставлення суспільства до державних символів: якщо у США державний прапор відграє значну роль, то для німецького суспільства він немає такого важливого значення. Можна було очікувати, що саме Верховний Суд США у конфлікті між свободою вираження поглядів та інтересом захисту державних символів надасть перевагу останньому, а Конституційний Суд ФРН, навпаки, підтримує свободу вираження поглядів.

5. Справи, які вирішувалися Конституційним Судом ФРН та Верховний Судом США щодо неповаги до державного прапора є дуже схожими: по-перше, неповага до прапора була частиною політичного дискурсу; по-друге, ці дії потягли кримінальну відповідальність заявників, яка була скасована рішеннями органів конституційного контролю. Разом з

тим, справи мають фактичні відмінності. Справи *Johnson* та *Eichman* стосувалися спалення прапору, тобто фізичного знищення; у справі про прапор, розглянутій Конституційним Судом ФРН, йшлося не про знищення прапору, а про неповагу до нього, образливе зображення, при чому справа стосувалася не прапора як фізичного об'єкту, а його образу, зображення. Фізичне знищення є найвищою формою неповаги до прапора. Однак, попри це, Верховний Суд США відмовився від обмеження свободи вираження поглядів на користь його захисту; натомість, Конституційний Суд ФРН, вирішуючи свою справу, виходив з оцінювання значення двох інтересів – свободи вираження поглядів (у вигляді свободи творчості) та захисту державних символів, припускаючи можливість обмеження першої.

6. «Загадка прапору» може бути пояснена, враховуючи різницю у доктринальному підході до свободи вираження поглядів у США та ФРН. Верховний Суд США спирався на Першу поправку до Конституції США, яка забороняє Конгресу приймати будь-які закони, спрямовані на обмеження свободи вираження поглядів; Конституційний Суд ФРН застосовував статтю 5 Основного Закону, яка гарантує свободу вираження поглядів і, як її складову, свободу творчості, яка може бути обмежена. Щоб вирішити «загадку» слід відповісти на питання, чи змінилося б рішення Верховного Суду США, якби справи про прапор стосувалися не політичної свободи вираження поглядів, а свободи творчості. Можна припустити, що за таких обставин Верховний Суд США прийняв би рішення, аналогічне рішенню Конституційного Суду ФРН.

7. Оцінюючи рішення по справах про державний прапор, прийняті Верховним Судом США та Конституційним Судом ФРН, слід враховувати, що ці держави мають різне розуміння демократії: американська демократія ґрунтується на принципі народного суверенітету, у той час як німецька – спирається на твердження, що демократична держава має себе захищати. Відповідно, концепції демократії впливають на підходи органів

конституційної юрисдикції щодо вирішення питання про забезпечення й захист державних символів. Рішення Верховного Суду США ґрунтується на визнанні права народу визначати державні символи, Конституційний Суд ФРН, у свою чергу, визнає інтерес демократичної держави у захисті власних символів.

8. Порівняльний аналіз засвідчує, що держави можуть мати різне розуміння демократії. Німецька концепція, що відображає негативний досвід падіння Веймарської республіки та встановлення нацистської диктатури, відрізняється від концепції демократії США, які такого політичного досвіду не мали. Аналіз рішень Конституційного Суду ФРН за останні двадцять років засвідчує наявність стійкої тенденції щодо поширення гарантій свободи вираження поглядів, що пояснюється стабільністю та впевненістю демократичних інститутів. Попри те, що Конституційний Суд ФРН визнає право держави захистити себе від небажаних нападів, у низці справ він також наголошує на пріоритеті індивідуального права на свободу вираження поглядів перед правом демократичної держави на самозахист, підкреслюючи, що обговорення політичних питань має бути відкритим і вільним, навіть якщо висловлювання, які використовуються є різкими і неприємними для уряду та посадовців.

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА У КОНТЕКСТІ ПОВЕДІНКОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ

Шульга Анатолій Матвійович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
загальноправових дисциплін факультету ПМК ХНУВС
shulga.a.m@mail.ru

Ключові слова: права, свободи, обов'язки, законні інтереси

Глобальним юридичним вираженням, відображенням, закріпленням міри свободи особи в тій чи іншій країні є *правовий статус* особи. Як пише О.Ф. Скакун: «Правовий статус особи відображає юридичне закріплення досягнутого суспільством обсягу свободи особи» [1, с. 410]. В літературі зазвичай використовують як рівнозначні поняття «правовий статус особи» і «правове положення особи». Оскільки термін «статус» (від. лат. status – становище) в юридичному плані – «це правове становище осіб або організацій, установ тощо» [2, с. 634]. У свою чергу терміни «положення» і «становище» – синоніми («положення» – це, зокрема, «певне становище, зумовлене відповідними обставинами» [3, с. 851]). Проте існує й інша точка зору щодо розуміння понять «правовий статус особи» і «правове положення особи» [4, с. 242-256].

Правовий статус особи відображає певний спектр *поведінкових можливостей* особи. Але алгоритмічно поведінка особи, як відомо, не зводиться лише до *можливої* поведінки. Також існує і *належна* поведінка. Правовий статус особи формально закріплює, передбачає, скажімо так, певні *поведінкові елементи*, які відповідно припускають або *можливу* («права», «свободи», «законні інтереси», «права громадянина», «права людини») або *належну* («обов'язки») поведінку особи.

В загальнотеоретичній юриспруденції не завжди збігаються погляди щодо *структури* правового статусу особи. Правовий статус особи – це

насамперед система прав, свобод, законних інтересів і обов'язків особи, які закріплені в конституції, інших правових актах-документах, що мають нормативний зміст. «Складні зв'язки, що виникають між державою та індивідом, а також взаємини людей між собою фіксуються державою в юридичній формі – у формі прав, свобод і обов'язків, утворюючих правовий статус людини і громадянина», - пише О.А. Лукашева [5, с. 91].

З огляду на основні категорії, які відображають *можливу* і *належну* поведінку особи, на нашу думку, не тільки «права», «свободи», «обов'язки» – *основа* правового статусу, його серцевина, центральна частина. До цієї структурної частини статусу належать і «законні інтереси» [6, с. 88] як особливий вид *можливої* поведінки суб'єктів права (іноді «законні інтереси» розглядають як елемент структури не правового, а соціального статусу [1, с. 409], як категорію «позаправову» або «доправову»: законний інтерес, тобто інтерес прямо не закріплений в юридичних правах і обов'язках – це інтерес, який «передус правам і обов'язкам» [5, с. 92].

З іншої точки зору, оскільки «права і обов'язки – основний вихідний елемент права» (найважливіший у структурі права, система прав і обов'язків – центр правової сфери) «правовий статус людини і громадянина може бути охарактеризований як система прав і обов'язків, законодавчо закріплювана державою в конституціях та інших нормативно-юридичних актах» [5, с. 91]. Включення *обов'язків* у правовий статус особи не порушує принципів свободи і правової держави, оскільки права одних осіб, не підкріплені обов'язками інших, реалізовані бути не можуть. Усі сфери дії правового статусу в єдності прав і обов'язків – це «простір свободи», заснований на свободі вибору, самовизначення й відповідальності особи перед суспільством та своїми співгромадянами (державою, формулюючи свої вимоги до індивідів у *системі обов'язків*, установлює заходи юридичної відповідальності за їхнє невиконання) [5, с.

99].

Слід зазначити, що кажучи про *основу* правового статусу, його центральну частину, тобто про «права» і «обов'язки», на сьогодні необхідно пам'ятати і про існування такого поняття (і явища) як «*права людини*». У зв'язку із чим, у даному контексті доцільно вказати на точку зору, відповідно до якої «права людини – основоположний елемент правового статусу особи, поряд з обов'язками та законними інтересами, узятими в єдності» [7, с. 400]. У свою чергу, «*права людини*» необхідно відокремлювати від «*прав громадянина*». «Права людини» і «права громадянина» є певною конкретизацією «прав» як елемента правового статусу особи (також в сучасній літературі вживається не тільки традиційний термін «*обов'язки громадянина*», але й термін «*обов'язки людини*» [8, с. 30]).

Поряд з таким елементом правового статусу особи як «права» знаходяться *свободи*. «Свободи» можна розглядати як елемент, який за своєю юридичною природою є найближчим до «прав». Не випадково, приміром, у тексті Конституції України законодавець нерідко використовує поряд із терміном «права» і термін «свободи», що загалом є традиційним для «конституційного законодавства» (подібна практика виникла ще в XVIII-XIX ст.). Однак ознаки розрізнення «прав» і «свобод», особливо з точки зору прикладної юриспруденції, встановити досить складно. Наприклад, в літературі нерідко сферу «політичних прав», відповідні конкретні правомочності, іменують «свободами» (говорять про «політичні свободи»). Крім того, і «права» і «свободи» – це забезпечувана державою можлива поведінка людини як суб'єкта права в тих чи інших соціальних сферах (економіка, культура й т. ін.). Тому за своєю *юридичною природою*, а також за *системою гарантій*, «права» і «свободи» ідентичні (П.М. Рабінович наголошує: «якщо зміст поняття прав людини розкривати через філософську категорію "можливості", то така його інтерпретація

обійматиме, напевно, також і поняття свобод людини» [8, с. 19].

Проте доцільно звернути увагу на наступне. Термін «право» визначає конкретні дії людини (обирати й бути обраним, брати участь в управлінні справами держави й т. ін.), тоді як термін «свобода» вказує на більш широкий спектр можливостей особистого вибору людиною варіантів її самореалізації (конкретний результат вибору однозначно чітко не визначається законодавцем): «кожному гарантується свобода совісті...», «кожному гарантується свобода думки і слова...».

Таким чином, якщо для юриста-практика немає принципового розрізнення між «правами» і «свободами», то розмежування, приміром, за адресатом *«прав людини»* і *«прав громадянина»* має прикладне значення. «Права людини» адресовані *всім людям*, які проживають, перебувають у даній країні (приклад: право на життя, право на невтручання в особисте й сімейне життя), тобто «права людини» – це певні види можливої поведінки будь-якої людини. «Права громадянина» поширюються *тільки на громадян* даної держави (приклад: право брати участь в управлінні державними справами, право на соціальний захист), тобто «права громадянина» – це певні види можливої поведінки тільки тієї людини, котра має *громадянство* даної держави. Разом з тим, держава громадянам іншої держави, котрі перебувають на її території, може надати певні права своїх громадян (*напідставі відповідного міждержавного договору*).

Література:

1. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник / О.Ф. Скакун. – Х.: Консум, 2000. – 704 с.
2. Словник іншомовних слів / За ред. чл.-кор. АН УРСР О.С. Мельничука. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1974. – 775 с.
3. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2001. – 1440 с.
4. Общая теория государства и права: Курс лекций / Под общ. ред. А.Ф. Вишневого. – Минск: Тесей, 1998. – 576 с.
5. Права человека. Учебник для вузов / Отв. ред. Е.А. Лукашева. — М.: НОРМА-ИНФРА.– М, 1999. – 573 с

6. Малько А.В. Теория государства и права в вопросах и ответах / А.В. Малько. – М.: Юристъ, 1997. – 197 с.

7. Общая теория права и государства: Учебник / Под ред. В.В. Лазарева. – М.: Юристъ, 1996. – 472 с.

8. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Навчальний посібник /П.М.Рабінович. – Львів: Край, 2008. – 224 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНОГО
ПРАВА**

**Матеріали науково-практичного круглого столу
4 квітня 2014 року**

Українською, російською та англійською мовами

Текст подається в авторській редакції

Відповідальний за випуск: Чичина О. А.